

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Helena Aatamila
Johanna Ojala

VARHAINEN PUUTTUMINEN JA KIUUSAAMISEN EHKÄISY VAR-
HAISKASVATUKSESSA
Työntekijöiden näkökulmia

Opinnäytetyö
Toukokuu 2013

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2013
Sosiaalialan koulutusohjelma
Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
(013) 260 6600

Tekijät

Helena Aatamila, Johanna Ojala

Nimeke

VARHAINEN PUUTTUMINEN JA KIUUSAAMISEN EHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA
Työntekijöiden näkökulmia
Toimeksiantaja Joensuun kaupunki

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää miten, missä muodossa ja miksi lasten välistä kiusaamista esiintyy päiväkodissa. Tarkoituksena oli myös kartoittaa keinoja, joita varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on lasten väliseen kiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn. Aihe on ajankohtainen, sillä kiusaamista on todettu esiintyvän jo päiväkotikäisten lasten parissa. Lisäksi kiusaamisella on todettu olevan negatiivisia vaikutuksia lapsen itsetuntoon. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä tietoisuutta lasten välisestä kiusaamisesta ja keinoista puuttua kiusaamiseen.

Opinnäytetyö on toteutettu kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmin. Aineisto kerättiin haastatteleamalla seitsemää päiväkodissa työskentelevää henkilöä. Haastattelut toteutettiin teemahaastattelun menetelmällä ja aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä ja jäseneltiin teemoittelemalla. Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että työntekijät kokivat kiusaamista esiintyvän päiväkodissa ja sen muotoja ovat fyysinen, psyykinen ja sanallinen kiusaaminen. Ryhmän ulkopuolelle jättäminen on myös kiusaamisen muoto. Työntekijät kokivat, että kiusaamista on kaikki mikä lapsesta tuntuu kiusaamiselta. Keskeisinä tutkimustuloksia olivat suvaitsevaisuuskasvatuksen, yhteisöllisyyden ja sosiaalisten taitojen opettamisen merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä sekä kasvatuskumppanuuden, lasten havainnoinnin sekä yhteisten toimintatapojen merkitys kiusaamiseen puuttumisessa.

Jatkotutkimuksena päiväkodeille voitaisiin toteuttaa suunnitelmat kiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn.

Kieli
suomi

Sivuja 46
Liitteet 4
Liitesivumäärä 5

Asiasanat

varhaiskasvatus, kiusaaminen, kasvatuskumppanuus, yhteisökasvatus

THESIS
May 2013
Degree Programme in Social Services
Tikkarinne 9
FI 80220 JOENSUU
FINLAND
(013) 260 6600

Authors

Helena Aatamila, Johanna Ojala

Title

INTERVENTION AND PREVENTION OF BULLYING IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION
Care employees' perspectives
Commissioned by City of Joensuu

Abstract

The purpose of this thesis is to find out why and in which form bullying occurs among children at daycare. The main purposes are to find out how employees intervene if a child is bullied at daycare and what kind of methods they use in the prevention of bullying. The topic is current because bullying already exists among children before school age. In addition, bullying has been found to have negative effects on a child's self-esteem. The aims of this thesis are to increase awareness that bullying already appears among children before school age and that patterns of bullying get many forms.

This study is a qualitative interview study made from a day-care employee's point of view. The data was collected by interviewing seven day-care employees. The interviews were carried out in a theme interview method and analyzed by themes. According to the results of this study, bullying occurs at day-care centres and the forms of bullying are physical, psychological and verbal. Exclusion from a group is one way of bullying. The day-care employees determined that everything that a child experiences as bullying can be considered as bullying. The main results seem to be that central factors in the prevention of bullying are to support children's interaction and social skills and to strengthen the feeling of togetherness and equality among the children. The interventions of bullying are to support an ECEC Partnership, common practices among day-care employees and sensitive and careful observation of children and to ensure that all the children are allowed to play and join the day care centres' activities.

The plans of how to prevent bullying and intervention of bullying could be implemented in further studies and they could be carried out in the environment of a day care centre.

Language
Finnish

Pages 46
Appendices 4
Pages of Appendices 5

Keywords

Early Childhood Education and Care, bullying, An ECEC Partnership, community education

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1 Johdanto	5
2 Lasten välinen kiusaaminen päiväkodissa	7
2.1 Varhaiskasvatus ja laki lasten päivähoitosta.....	7
2.2 3–6-vuotiaiden kehitystehtävät	9
2.2 Yhteisökasvatus päivähoitossa	10
2.3 Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot	11
2.4 Vertaissuhteet.....	12
2.5 Suvaitsevaisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa	13
2.6 Kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa	14
2.7 Mediakasvatus ja viihdeteollisuus	15
2.8 Lasten havainnointi	15
3 Lasten välinen kiusaaminen ilmiönä	16
3.1 Kiusaamisen määritelmät	17
3.2 Tutkimustradition merkitys kiusaamisen tutkimisessa.....	18
3.3 Kiva koulu-hanke.....	19
4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävät.....	20
5 Opinnäytetyön toteutus	21
5.1 Laadullinen opinnäytetyö.....	21
5.2 Teemahaastattelu	21
5.3 Aineiston analysointi ja tulkinta.....	23
6 Tulokset	25
6.1 Kiusaamisen määritelmät ja tunnistaminen	25
6.2 Kiusaamisen ilmeneminen ja muodot.....	27
6.3 Kiusaamisen syyt	28
6.4 Keinot kiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn.....	30
6.4.1 Kasvatuskumppanuus	30
6.4.2 Yhteisökasvatus	31
6.4.3 Keskustelu ja lasten vastuuttaminen	33
6.4.4 Suvaitsevaisuuskasvatus	34
6.4.5 Havainnointi ja yhteiset toimintatavat	35
7 Pohdinta.....	36
7.1 Johtopäätökset	36
7.2 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	42
7.3 Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu.....	43
7.4 Jatkotutkimusaiheet.....	45
Lähteet.....	46

Liitteet

Liite 1	Opinnäytetyön toimeksiantosopimus
Liite 2	Teemahaastattelurunko
Liite 3	Analyysipolku
Liite 4	Teemoittelu

1 Johdanto

”Taaskaan minua ei otettu leikkiin mukaan”, suree Luka 5 v. ja painaa päänsä alas. Elämän pudotuspeli voi alkaa jo lapsena. Jo päiväkotikäiset lapset osavat jättää kaverin leikin ulkopuolelle ja kiusata toista. Opinnäytetyömme aihe on lasten välisen kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisesta on olemassa tutkimuksia, mutta ne ovat liittyneet lähinnä koulukiusaamiseen ja työpaikkakiusaamiseen. On tärkeää että aikuiset tunnistavat lasten välisen kiusaamisen ja ymmärtävät, että jo pienikin syrjintä voi johtaa lapsen itsetunnon murenemiseen. Kiusaamisella voi olla kauaskantoiset vaikutukset lapsen elämään, sillä kiusatuksi tulleet lapset syrjäytyvät muita helpommin (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 1).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittää yhdeksi varhaiskasvatuksen päämääräksi toiset huomioon ottavan käytöksen ja toimintatapojen vahvistamisen. Varhaiskasvatuksen päämääränä on siis, että jokainen lapsi oppisi ottamaan muut huomioon sekä välittämään muista. Näitä taitoja opettamalla varhaiskasvatus luo edellytykset hyvän yhteiskunnan muodostumiselle. Lisäksi varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyvinvoiva lapsi, joka kokee että häntä arvostetaan ja hänet hyväksytään omana itsenään. Kun lapsi kokee tulevansa kuulluksi ja nähdyksi hänen itsetuntonsa vahvistuu. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 13–15.)

Kiusaaminen vaikuttaa lapsen psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin jos siihen ei puututa. Kiusaamisen on todettu aiheuttavan lapsille itsetunnon alenemista, masentuneisuutta ja ahdistuneisuutta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 1.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ei mainita kiusaamista tai siihen puuttumista ja sen ennaltaehkäisemistä. Kuitenkaan kiusattu lapsi ei koe olevansa hyväksytty omana itsenään. Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lasten tulisi osata ottaa muut huomioon sekä välittää muista lapsista, jolloin kiusaamista ei tapahtuisi.

Tämä opinnäytetyö on toteutettu laadullisen tutkimuksen menetelmin. Selvitimme teemahaastattelujen avulla päiväkodin henkilökunnan havaintoja ja kokemuksia kiusaamisen esiintymisestä. Lisäksi selvitimme mitä kiusaamisen puuttumisen sekä ennaltaehkäisyn keinoja henkilökunnalla on käytössään. Tarkoituksemme oli koota päiväkodille tietoa siitä, miten kiusaaminen päiväkodissa ilmenee ja mitä keinoja työntekijöillä on kiusaamiseen puuttumiseen ja sen ennaltaehkäisyyn. Jotta kiusaamiseen voitaisiin puuttua ja sitä voitaisiin ennaltaehkäistä, on vanhemmilla ja henkilökunnalla oltava ymmärrystä ja tietoa siitä, miten kiusaaminen ilmenee. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä tietoisuutta lasten välisestä kiusaamisesta ja keinoista puuttua kiusaamiseen.

Opinnäytetyön tietoperustassa avaamme teorian avulla käyttämiämme keskeisiä käsitteitä kuten varhaiskasvatus ja lasten välinen kiusaaminen. Kerromme myös tarkemmin opinnäytetyön tarkoituksesta ja tehtävästä sekä menetelmistä, joita käytimme opinnäytetyön toteutuksesta. Tulokset -osiossa esittelemme aineistosta esiin tulleet tulokset, ja johtopäätökset osiossa peilaamme saamiamme tuloksia teoriaan. Lopuksi pohdimme opinnäytetyötämme kokonaisuutena ottaen huomioon eettisyyden ja luotettavuuden. Lisäksi kerromme opinnäytetyöprosessin aikaisesta ammatillisesta kasvustamme ja esittelemme ideamme mahdollisista jatkotutkimuksista.

2 Lasten välinen kiusaaminen päiväkodissa

2.1 Varhaiskasvatus ja laki lasten päivähoidosta

Varhaiskasvatus on pienten lasten kasvatuksellista vuorovaikutusta. Sen tavoitteena on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatus on kokonaisuus, joka sisältää lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen. Varhaiskasvatuksen kasvatuspäämääriä ovat lapsen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioonottavien käytös- ja toimintatapojen vahvistaminen sekä itsenäisyyden lisääminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11–13.)

Käsitteenä varhaiskasvatus voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen, joita ovat varhaiskasvatusajattelu, käytännön ulottuvuus, oppiaineulottuvuus, sekä tieteellinen ulottuvuus (Koivunen 2009, 10). Käytännön ulottuvuuden mukaan varhaiskasvatus on 0-6-vuotiaiden lasten eri kasvu- ja oppimisympäristöissä tapahtuvaa pedagogista, kasvatuksellista ja tavoitteellista toimintaa. Varhaiskasvatus perustuu lasten ja aikuisten sekä lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Varhaiskasvatus perustuu myös aikuisten keskinäiseen yhteistyöhön ja toimintaan. Lapsen ymmärtävä tulkinta on tässä vuorovaikutuksessa perusedellytys. (Nummenmaa 2001, 26.)

Varhaiskasvatusta toteutetaan päivähoidossa, jonka toimintamuotoja ovat päiväkotihoito, perhepäivähoito, leikkitoiminta, yksityinen päivähoito sekä tukipalvelut, joiden avulla lasta voidaan hoitaa kotona (Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2012, 5). Keskitymme tässä opinnäytetyössä kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen päivähoitoa toteuttavissa päiväkodeissa. Päiväkotitoiminta on kiinnostava ympäristö, koska siellä on yleensä paljon lapsia samoissa tiloissa ja tämä sekä yhä suuremmat ryhmäkoot voivat aiheuttaa haasteita niin lapsille kuin aikuisillekin.

Päivähoidon perustehtäviä ovat hoito, kasvatus ja opetus. Näiden perustehtävi-

en lisäksi päivähoiton tehtäviin voidaan lukea vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, lastensuojelun tukitoimet sekä verkostotyö. (Koivunen 2009, 11.) Päivittäisiin toimintoihin päivähoitossa kuuluvat liikunta, ruokailu, lepo, uni, ulkoilu, pukeminen, riisuminen, peseytyminen ja wc-toiminnot (Tiusanen 2008, 79). Näiden lisäksi vapaa leikki, ulkoleikki ja perushoito ovat osa päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa (Reunamo 2007, 30). Päivähoiton henkilökunnalla ja sillä, miten he suhtautuvat lapsiin päiväkodin arkitoiminnoissa, on suuri merkitys. Myönteinen vuorovaikutus näissä perustoiminnoissa ja ohjaustilanteissa on tärkeää ja se luo lapselle turvallisuuden tunnetta ja varmuutta siitä, että asioita saa kokeilla itse pelkäämättä epäonnistumista.

Päivähoiton tarkoituksena on tukea lasta selviytymään vähitellen päivittäisistä toiminnoista itsenäisesti. Oppiminen luo lapselle iloa, rohkaisee omatoimisuuteen ja vahvistaa itsetuntoa. Jokapäiväisissä toiminnoissa on aikuisen esimerkillä ja kärsivällisellä kielellisellä ohjauksella olennainen merkitys siihen, että lapset vähitellen sisäistävät asioita. (Tiusanen 2008, 79.)

Päiväkotien toiminta perustuu lakiin lasten päivähoitosta (19.1.1973/36, 2a §). Lain mukaan päivähoiton tehtävänä on tukea kotikasvatusta ja lapsen yksilöllistä kasvua ja kehitystä. Päivähoiton tavoitteena on tukea lasten vanhempia kasvatustehtävässään sekä yhdessä vanhempien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoiton tavoitteena on lain mukaan tarjota lapselle kehitystä tukevaa toimintaa sekä suotuista kasvuympäristöistä. Lisäksi päivähoiton tavoitteena on edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä. (Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36, 2a §.)

Lain lisäksi varhaiskasvatuksen sisällön toteuttamista ohjaa valtakunnallisesti Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen laatima varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden yksi tavoitteista on edistää varhaiskasvatuksen laatua luomalla edellytykset varhaiskasvatuksen yhdenvertaiselle toteutumiselle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on lisätä varhaiskasvatuksen ammattilaisten ammatillista osaamista, sekä vanhempien osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Kuntien tehtävänä on laatia varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kunnalliset strategiat, jotka oh-

jaavat kunnan varhaiskasvatussuunnitelman tekoa. Päivähoidon yksiköt tekevät kunnan varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta yksityiskohtaisemman varhaiskasvatussuunnitelman, joka määrittää tarkemmin yksikön tarjoaman varhaiskasvatuksen lähtökohdat ja niiden toteutumisen. Lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa lapsikohtaista varhaiskasvatusta ja se tehdään työntekijöiden ja vanhempien yhteistyönä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 7–9.)

2.2 3–6-vuotiaiden kehitystehtävät

Jo 3-vuotiailla lapsilla on käsitys siitä, mikä on moraalisesti oikein ja väärin. 3-vuotias ymmärtää tekojensa tarkoituksen, sillä seuraamalla toisia lapsia ja heidän käyttäytymistään lapsi omaksuu sosiaalisia taitoja. Näitä sosiaalisia taitoja rohkaisemalla toimimme sosiaalisena mallina lapselle. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 124–125.) 4-vuotiaalla lapsella on jo tarvittavat sosiaaliset taidot tulla toimeen ryhmässä ja ottaa toiset ihmiset huomioon. 4-vuotias osaa jo tulkita muiden lasten eleitä ja ilmeitä ja tehdä niistä johtopäätöksiä muiden tunteista. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 117–118.) 5-vuotiaalla lapsella on edellytykset sopia ristiriitoja kavereiden kanssa, mutta aikuisen apua ristiriitatilanteiden selvittämiseenkin vielä tarvitaan (Karling, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2008, 170).

Eriksonin kehitysteorian mukaan 4–5-vuotiaan lapsen kehityshaaste on aloitteellisuus vs. syyllisyyden tunne. Lapsi on aikaisempien kehityshaasteiden avulla saanut itsevarmuutta ja tukea itsenäisyydelleen ja uskaltaa nyt tutkia ympäristöään ja opetella elämään sääntöjen mukaan. 4–5-vuotias lapsi myös kokeilee omia rajojaan sekä vanhempien asettamia rajoja. (Karling ym. 2008, 147.)

Elämänkaaripsykologiassa on kaksi keskeistä käsitettä kehitystehtävät ja elämäntapahtumat. Kehitystehtävä-käsitteen kehitti alun perin Robert Havighurst 1940-luvun loppupuolella. Kyseessä olevan käsitteen mukaan tiettyihin ikävaiheisiin kuuluu tiettyjä kehitystehtäviä. Leikki-ikä kehitystehtäväksi voidaan lukea omantunnon kehittyminen, minäkäsityksen kehittyminen sekä ikätovereiden kanssa toimeen tuleminen. (Salmela-Aro, Nurmi 2002, 54–55.)

2.2 Yhteisökasvatus päivähoidossa

Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan ihmisen kokemusta siitä, että hän tuntee kuuluvansa yhteisöön ja että yhteisöllä on hänelle merkitystä. Yhteisöllisyyden tunne muodostuu kun yhteisön jäsenet tuntevat kuuluvansa yhteen ja olevansa merkityksellisiä toisilleen. (Koivula 2013, 20.) Yhteisöllisyyden tulisi olla osa jo pienten lasten elämää, sillä siihen liittyvät olennaisesti tiettyjen taitojen, kuten sosiaalisten taitojen, yhteisön ja ryhmän rakentamisen sekä niiden toiminnan edistämisen oppiminen. Näitä taitoja lapset oppivat ensimmäisessä yhteisössään joka voi olla päiväkotit. (Koivula 2013, 23–24.) Oppiminen on sosiaalinen tapahtuma minkä vuoksi yhteisöllinen toimintatapa sekä edistää oppimista että korostaa yksilöllisen tasa-arvon merkitystä. (Uusitalo 2000, 51.)

Päiväkodin aikuisilla on roolimalleina tärkeä tehtävä edistää lasten yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyyteen tulisi kiinnittää huomiota päiväkodissa, sillä pienten lasten luonnolliseen kehitykseen kuuluu herkkyys sosiaalisiin kontakteihin ja sosiaalisten taitojen harjoitteluun. Lapsen saadessa jo päiväkodissa positiivisia kokemuksia yhteisöstä he mieltävät yhteisöllisyyden myöhemminkin positiiviseksi asiaksi. (Koivula 2013, 23–24.)

Yhteisöllisyyttä voidaan vahvistaa päiväkodissa yhteisellä toiminnalla, jossa lapset pääsevät neuvottelemaan ja ratkaisemaan yhdessä ongelmia. Kun lapset pääsevät ratkaisemaan ongelmia yhdessä voi se johtaa siihen, että arkipäivien konfliktit vähenevät kun lapset oppivat ratkaisemaan erimielisyydet rakentavasti. Yhteisöllisyyden kehittyessä lapsi uskaltaa olla oma itsensä ja ilmaista tunteensa, sillä hän tuntee kuuluvansa yhteisöön. (Koivula 2013, 32.)

Yhteisöllisyyden edistämiseksi päiväkodissa olisi lisäksi tärkeää pohtia keinoja, joilla lasten ystävyyssuhteita tuetaan, laadukasta leikkiä edistetään, lasten keskinäistä vuorovaikutusta tuetaan ja lasten me-tunteen kehittymistä edistetään. (Koivula 2013, 43.) Yhteisöllisyyden edistämisen kannalta on tärkeää, että käy-

tetään työtapoja, jotka mahdollistavat lasten osallisuuden. Lasten osallisuutta voidaan vahvistaa opettelemalla yhdessä kuuntelemaan eri osapuolia, neuvottelemaan sekä sopimaan. Kasvattajien tulisi olla kiinnostuneita lasten mielipiteistä ja ottaa ne huomioon päätöksiä tehdessä. Vastuunottoa ja yhteisöön kuulumista voidaan edistää esimerkiksi laatimalla ryhmän säännöt yhdessä. Yhteinen keskustelu säännöistä auttaa lapsia ymmärtämään paremmin sääntöjen merkityksen. Lapselle annettavat vastuutehtävät kuten ruuan jakaminen tai siivoaminen edesauttaa lapsen kokemusta siitä, että hän on tärkeä osa ryhmää. (Eskel & Marttila 2013, 91.)

Lastenkokoukset ovat yksi tapa osallistaa lapsia. Lastenkokouksissa lapset pääsevät vaikuttamaan esimerkiksi päivänkulkuun ehdottamalla toimintoja. Ottamalla lasten ehdotukset vakavasti luodaan ilmapiiri, jossa lapset uskaltavat tuoda asioita esille. Lastenkokousten avulla lapsi saa mahdollisuuden itsenäiseen kasvutapahtumaan ja niiden avulla tapahtuu oppimista myös vastuunoton kannalta. Toisten kuunteleminen ja kuulluksi tuleminen tulevat yhteisössä tärkeiksi lastenkokousten avulla. (Haapamäki 2000, 39–40.)

Lasten yhteisöllisyyden mahdollistaminen on varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan kasvattajan tehtävä. Hyvä ilmapiiri lasten ja aikuisten yhteisössä lisää lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta, sekä osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 16.)

2.3 Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan sosiaalisesti hyväksytyä, opittua tapaa käyttäytyä. Sosiaaliset taidot luovat edellytykset vuorovaikutukseen ihmisten kanssa. Vuorovaikutustaidot ovat osa sosiaalisia taitoja ja niistä sosiaalisesti taitava ihminen suoriutuu hyvin. Sosiaalisia taitoja ovat esimerkiksi kuunteleminen, kysyminen, ryhmässä toimiminen, anteeksipyyttäminen, yhteistyötaidot, tunteiden ja tunnetilojen havainnoiminen ja empatiataidot. (Kauppila 2005, 125–127.)

Sosiaaliset taidot eivät tule ihmiselle luonnostaan vaan niitä on opeteltava.

Opettajina voivat toimia esimerkiksi koulu, vanhemmat tai muut sosiaaliset ryhmät, kuten päiväkotiryhmät. (Kauppila 2005, 125–127.) Sosiaaliset taidot kehittyvät aikaisempien kokemusten ja opitun perusteella. Lisäksi käyttäytymisestä saadulla palautteella on merkitystä sosiaalisten taitojen kehittämisessä. (Kauppila 2005, 131.)

Sosiaalisten taitojen oppiminen tapahtuu pitkän ajan kuluessa ja siihen vaikuttaa erityisesti lapsen ja hoitajan välinen suhde. Kiintymyssuhde hoitajaan lapsen ollessa nuori synnyttää luottamuksen ihmisiin, mikä myöhemmin auttaa lasta toimimaan muiden kanssa. Ensimmäisten elinvuosien pysyvät, turvalliset ja luotettavat ihmissuhteet ovat tärkeitä sosiaalisen kehityksen kannalta. (Keltikangas-Järvinen 2012, 7-8.) Kiintymyssuhteen luominen tekee pohjan lapsen sosiaalisen kehityksen ja sosiaalisten taitojen oppimiselle sekä lapsen minuuden käsitykselle. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi muodostaa käsityksen itsestään itsenäisenä olentona sekä käsityksen siitä, kuinka ihmiset suhtautuvat toisiinsa. Positiiviset kokemukset kiintymyssuhteesta luovat pohjaa hyvän itsetunnon kehittymiselle. (Keltikangas-Järvinen 2012, 26–27.)

Toimiviin sosiaalisiin suhteisiin ja vuorovaikutustaitoihin kuuluvat itsesääätelytaidot. Subjektiviivista tunnetilaa, joka voi vaihdella lievästä suuttumuksesta vihaan, kutsutaan aggressioksi. Aggressio on tunne ja sen johtamiseen teoksi vaikuttaa yksilön itsesääätelytaidot mutta myös tilannetekijät. (Lyytinen & Himberg 1996, 106–110.) Aggressio liitetään monesti kiusaamistilanteisiin. Aikuisen on tärkeä huomioida ja tuntea lapsen kehitysvaiheet kasvattaessaan häntä hallitsemaan tunteitaan. Aggression tunteita on helpompi sietää, kun aikuinen tunnistaa eri kehitysvaiheessa olevan lapsen tarpeet. Aggressiokasvatuksen perusta on turvallinen ympäristö. Tunteiden hallintaa voidaan opettaa jo pienellekin lapselle ja sitä voi jokainen harjoitella. Lapsen kanssa on tärkeää keskustella ja ottaa hänet mukaan selvitystilanteisiin (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 52.)

2.4 Vertaissuhteet

Lapsen kanssa samalla emotionaalisella, sosiaalisella ja kognitiivisella tasolla

olevia ihmisiä kutsutaan vertaisiksi (Pörhölä 2008, 94). Vertaissuhteissa lapsilla on mahdollisuus harjoitella sekä sosiaalisia taitoja että vuorovaikutustaitoja (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2011, 161). Lapselle syntyy vertaisryhmiä niin päivähoitossa, kotiympäristössä kuin muissa säännöllisissä ryhmäkootumistumisissa, kuten harrastuksissa. Vertaisryhmän parasta antia lapselle ovat yhteenkuuluvuuden, hyväksynnän ja ystävyyden kokemukset ja se, että lapsi pääsee opettelemaan sosiaalisia taitoja. (Järvinen ym. 2011, 161.)

Kuitenkaan kaikki vertaissuhteet eivät tarjoa myönteisiä kokemuksia vaan voivat olla lapselle vahingollisia esimerkiksi kiusaamisen, vallankäytön tai ulkopuolelle jättämisen myötä (Pörhölä 2008, 94–95). Vertaisryhmässään torjuttu lapsi on vaarassa ajautua kehään, jossa hänelle syntyy heikko itsetunto sekä negatiivinen käsitys niin muista kuin itsestäänkin. Torjutuksi tulemisen vuoksi hän ei pääse harjoittelemaan vuorovaikutustaitojaan, eivätkä ne pääse kehittymään. (Laine & Neitola 2002, 36.)

2.5 Suvaitsevaisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa

Tavoitteena suvaitsevaisuuskasvatuksessa on oppia ymmärtämään niin samankaltaisuutta kuin erilaisuuttakin (Kemppainen-Koivisto 2008, 10). Suvaitsevaisuudessa on kyse ihmisten välisestä tasa-arvosta, siitä että kaikilla on yhtäläinen ihmisarvo ja että lapset ovat tasa-arvoisia niin aikuisten kanssa kuin keskenäänkin (Tigerstedt-Tähtelä 2008, 9).

YK:n ihmisoikeusjulistuksessa (1948) sanotaan, että kaikilla ihmisillä on yhtäläiset oikeudet sukupuoleen, ihonväriin, rotuun, uskontoon, kieleen, poliittiseen mielipiteeseen tai muuhun tekijään katsomatta (YK-liitto 2013a). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) periaatteita ovat lapsen edun ensisijaisuus, oikeus yhdenvertaisuuteen, oikeus tulla kuulluksi ja oikeus kehittyä (YK-liitto 2013b). Suomalainen varhaiskasvatus perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (1989) mutta myös kansalliseen lainsäädäntöön. Suvaitsevaisten arvojen ja ihmisoikeuksien edistäminen on hyvä aloittaa jo varhaislapsuudessa ja siksi suvaitsevaisuuskasvatus on tärkeä osa varhaiskasvatusta. Aikuisten arvot

heijastuvat lapsiin ja siksi on tärkeää, että aikuiset suhtautuvat kaikkiin tasavertaisesti ja puuttuvat aktiivisesti kiusaamiseen ja suvaitsemattomiin toimintamalleihin. Aikuisella on tärkeä rooli kaikkien tasa-arvoisessa kunnioittamisessa ja lasten kannustamisessa suhtautumaan avoimesti eri kulttuureista tuleviin ihmisiin. (Kempainen-Koivisto 2008, 7–11.)

2.6 Kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa

Vanhempien ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden yhdessä toimimista ja tietois-ta sitoutumista lapsen oppimisen, kasvun ja kehityksen tukemiseksi kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi (Kaskela & Kekkonen, 2006, 11). Kasvatuskumppanuus perustuu vanhempien ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden vastavuoroiseen vuorovaikutukseen. Luottamus, kunnioitus, kuuleminen ja dialogisuus ovat kasvatuskumppanuuden periaatteita. Varhaiskasvatuksen työntekijä rakentaa suhdetta perheisiin reflektiivisellä tavalla, jossa lapsen kasvatuksen, hoidon ja opetuksen eri näkökulmia ja molempien puolien ymmärrystä huomioiva lähestymistapa tulee mahdolliseksi. Kasvatuskumppanuudella pyritään muodostamaan lapsen edun mukainen elämänkokonaisuus. Päivähoidon ja kodin aikuis- ja vertaissuhteiden yhteisöt muodostavat lapselle kaksi kasvatusympäristöä, joissa kasvatustehtävä on yhteinen mutta jaettu. (Kaskela & Kekkonen, 2006, 5.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan toimivan kasvatuskumppanuuden merkitystä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittää yhdeksi kasvatuskumppanuuden tavoitteeksi tunnistaa ajoissa lapsen mahdollinen erityisen tuen tarve kehityksen, kasvun tai oppimisen alueilla. Kasvatuskumppanuudella voidaan luoda vanhempien ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden välille lapsen tukemiseksi yhteinen toimintastrategia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.)

2.7 Mediakasvatus ja viihdeteollisuus

Mediakasvatus on yksi osa nykypäivän varhaiskasvatusta. Yhdessä ilmaisukasvatuksen kanssa se muodostaa viestintäkasvatuksen. Mediakasvatuksen tavoitteena on ohjata lapsia käyttämään mediaa turvallisesti mutta myös tarkoituksenmukaisesti. Mediakasvatukseen kuuluu olennaisena osana kriittinen medialukutaito, joka ohjaa lapsia analysoimaan ja kyseenalaistamaan mediassa esitetyt asiat. (Järvinen ym. 2011, 112–113.)

Nykyinen tietoyhteiskunta tarjoaa mm. tietokonepelien ja television muodossa vaikutteita, jotka näkyvät tapakulttuurissa. On tärkeää ymmärtää kuinka viihdeteollisuus voi heijastua lasten tunteisiin ja käytökseen. Tietoyhteiskunnalla on myös positiivisia vaikutuksia, sillä se mahdollistaa lasten oppimiskokemukset esimerkiksi virtuaalisissa oppimisympäristöissä. Näitä valittaessa on huomioitava lapsen ikä- ja kehitystaso. (Järvinen ym. 2011, 112–113.)

Mediakasvatusta ei mainita varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, mutta Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut varhaiskasvatussuunnitelman perusteita täydentäväksi julkaisuksi Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa - oppaan vuonna 2008. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos suosittelee, että kuntien päivähoitoyksiköissä sisällytettäisiin mediakasvatus osaksi varhaiskasvatusta. Mediakasvatus on osa perheiden ja kasvattajien kasvatustehtävää, sekä kasvatuskumppanuutta. Kasvattajien tulisi täydentää tietojaan median mahdollisuuksista sekä asioista, joilta lapsia tulisi suojella, sillä media muuttuu hyvin nopeasti. (Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa 2008, 6.)

2.8 Lasten havainnointi

Havainnointi on lapsiryhmän tai yksittäisen lapsen säännöllistä seuranta leikki-, siirtymis-, ruokailu-, ja muissa päivähoiton tilanteissa ja päivittäisissä toimin-

noissa. (Järvinen ym. 2011, 152). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittää lapsen kasvun ja kehityksen havainnoinnin tärkeäksi menetelmäksi, kun kerätään tietoa lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman tekemiseksi. Henkilökunnan tehtävänä on tehdä lasten havainnointia systemaattisesta sekä tietoisesti. Lisäksi havainnointi mainitaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lasten monipuolisen leikin mahdollistajana sekä leikin tukijana. Lasten leikkien havainnointi on yksi tapa osoittaa lapsille, että heidän leikkinsä on arvokasta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 21–32.)

Lasten leikkejä havainnoimalla voidaan saada tietoa lapsiryhmän dynamiikasta, lasten vuorovaikutussuhteista sekä lasten sosiaalisista suhteista. Havainnoimalla lasten leikkejä saadaan tietoa lapsen oppimisesta, kasvusta ja kehityksestä myös lasten huoltajille. Lasten havainnointi päiväkodissa on todettu olennaiseksi osaksi kiusaamisen ennaltaehkäisyä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 33.)

3 Lasten välinen kiusaaminen ilmiönä

Alle kouluikäisten lasten parissa tapahtuvaa kiusaamista on aina ollut, mutta sitä ei ole välttämättä tunnistettu kiusaamiseksi. Vuonna 2010 ilmestyivät Kirveen ja Stoor-Grennerin Mannerheimin lastensuojeluliitolle tekemät tutkimukset Kiusaavatko pienetkin lapset ja Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa ovat ottaneet kantaa päiväkotikäisten lasten parissa tapahtuvaan kiusaamiseen. Muun muassa näiden tutkimusten myötä kiusaaminen varhaiskasvatuksessa on alettu tunnistaa ilmiönä.

Kirveen ja Stoor-Grennerin Mannerheimin lastensuojeluliitolle tekemän tutkimuksen mukaan kiusaaminen alkaa useimmiten jo päiväkodissa ja voi, jos siihen ei puututa, johtaa yksilön syrjäytymiseen. Tutkimuksen pohjalta tehty raportti osoittaa, että kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa ja että suunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi tulisi ottaa osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b,

1.)

Kiusaaminen voi johtaa negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessiin, jossa kiusatulla tai kiusaajalla on lähinnä negatiivista vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Tämä voi aiheuttaa sen, että lapsen minäkuva, sosiaaliset taidot ja itsearvostus eivät pääse kehittymään ja lopulta ympäristö torjuu hänet. (Laine, Neitola 2002, Kirves ja Stoor-Grenner 2010b, 27 mukaan.)

Avainasemassa on kiusaamisen ennaltaehkäisy tapa- ja moraalikasvatuksen sekä kasvatuskumppanuuden keinoin. Tärkeää kiusaamisen ennaltaehkäisyssä olisivat myös lasten osallisuuden vahvistaminen, aikuisen sitoutuminen lapsiryhmään sekä vertaissuhteiden, sosiaalisten taitojen sekä aggression hallinnan tukeminen (Kirves & Stoor-Grenner, 2010a, 45–51.)

3.1 Kiusaamisen määritelmät

Kiusaaminen voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen sekä verbaaliseen kiusaamiseen (Höistad 2005, Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 6 mukaan). Manipulointi ja vallankäyttö ovat psyykkistä kiusaamista, nimittely verbaalista ja lyöminen fyysistä kiusaamista. Manipulointia ja vallankäyttöä esiintyy jo päiväkotikäisten parissa. Lapset käyttävät valtaa esimerkiksi syntymäpäiville kutsumatta jättämisellä (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 5.) Salmivallin (2010, 13) mukaan kiusaaminen voidaan määrittää voiman tai vallan väärinkäyttönä. Kiusaaminen voidaan myös määrittää määrätietoiseksi itsetunnon murentamiseksi (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2009, 239).

Kaikki kiusaaminen ei ole helposti näkyvää. On olemassa vaikeasti havaittavaa kiusaamista, joka ilmenee esimerkiksi niin, että yksi lapsista jää leikkien ulkopuolelle tai hän saa leikeissä aina epätasa-arvoisen roolin, jossa ei pääse jakamaan mielipiteitä. Tällainen epäsuora kiusaaminen saattaa jäädä aikuiselta huomaamatta (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 5.)

Cristina Salmivalli määrittelee kiusaamisen ryhmädynaamisiksi ilmiöksi, jossa

kaikilla ryhmän jäsenillä on rooli kiusaamisprosessissa. Ryhmä määrittelee roolit ja ne eivät ole yksilön päätettävissä. Tämä voi johtaa siihen, että yksilö alkaa käyttäytyä ryhmän määrittelemän roolin mukaisesti. Lapset eivät välttämättä puutu kiusaamiseen, sillä he toimivat ryhmän epävirallisten roolien mukaan, mikä voi ylläpitää kiusaamista. Yksilötasolla lapset tietävät kiusaamisen olevan väärin, mutta he saattavat kiusata ryhmän mukana. (Salmivalli 1998, Kirves & Stoor-Grenner 2010a 4–5 mukaan.)

Sukupuolten välisiä eroja kiusaamisessa on tutkittu jonkin verran. Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010a) tutkimuksessa työntekijät olivat sitä mieltä, että poikien kiusaaminen on fyysisempää kuin tyttöjen. Tytöille ominaista oli toisesta lapsesta ilkeästi selän takana puhuminen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 37–38.) Jos kasvattajat ovat sitä mieltä, että pojille tyypillistä on fyysinen kiusaaminen ja tytöille verbaalinen kiusaaminen voidaan näin tahattomasti vahvistaa sukupuoli-stereotyyppisiä kaavoja. Poikien on usein sallitumpaa purkaa aggressiota esimerkiksi leikkimällä kovaäänisesti. Tyttöjen odotetaan olevan kiltimpiä ja rauhallisempia. Jos kasvattajat uskovat näihin rooleihin, saattavat he pitää lasta joka ei käyttäydy näiden kaavojen mukaan poikkeavana. Tämä johtaa siihen, että kasvattajat tietämättään oikeuttavat lasten huonon käyttäytymisen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 38.)

3.2 Tutkimustradition merkitys kiusaamisen tutkimisessa

Tutkimustraditio voi määrittää, mistä näkökulmasta kiusaamisilmiötä tarkastellaan (Salmivalli 2010,48). Selityksiä kiusaamiselle on haettu esimerkiksi yksilötasolta, ryhmätasolta ja kasvatusinstituutiotasolta (Salmivalli 2010,36.) Kasvatussosiologian tutkijat ovat esittäneet ajatuksen siitä, että kiusaaminen voi johtua kasvatusinstituutioiden rakenteista. Olisi tärkeää kiinnittää huomiota kasvatusinstituutioiden kasvatuskulttuuriin, työskentelyilmapiiriin ja fyysiseen ympäristöön (Salmivalli 2010,48–49). Kiusaamiselle on siis olemassa monentasoisia syitä ja siksi puuttumismallitkin voivat olla eriäviä (Salmivalli 2010,36).

Salmivallin (2010, 48) mukaan esimerkiksi työpaikkakiusaamista on selitetty organisaatiotekijöillä, kun taas koulukiusaamista kiusaajien ja kiusattujen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla. Tämän on katsottu johtuvan siitä, että työpaikkakiusaamista on tutkinut lähinnä työ- ja organisaatiopsykologian tutkijat, koulukiusaamista taas kehityopsykologian tutkijat (Salmivalli 2010, 48). Alle kouluikäisten parissa kiusaamisen muotojen on katsottu olevan samoja kuin kouluissa (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 8). Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen tutkijat ovat päätyneet siihen tulokseen, että kiusaaminen ilmiönä pitäisi olla koko yhteisön huolenaihe, jossa aikuisella on päävastuu (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 2). Toisaalta lasten sosiaalinen todellisuus ja kokemus kiusaamisesta voi olla erilainen kuin aikuisten tai tutkijoiden määritelmät kiusaamisesta (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 44). Siksi olisi tärkeää tarkastella kiusaamista eri näkökulmista ja ottaa huomioon eri ikäryhmien kokemukset kiusaamisesta. Pääasia kiusaamisen ymmärtämisessä on se, että kiusaamista ei esiinny vain kouluissa tai päiväkodeissa, vaan koko yhteiskunnan arvot ja moraalit vaikuttavat ilmiön olemassaoloon (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 10). Olennaista on, että kiusaaminen tunnistetaan ja että siihen puututaan heti.

3.3 Kiva koulu-hanke

Suomen monissa kouluissa on ollut vuodesta 2006 käytössä kiusaamista vastustava ja ennaltaehkäisevä toimenpideohjelma, Kiva-koulu-hanke. Siinä lapsia rohkaistaan puuttumaan kiusaamistilanteisiin rakentavasti ja ehkäisemään itse kiusaamista. Yhtenä toimintatapana Kiva koulu -hankkeessa on lasten välinen vertaissovittelu. (Cantell 2010, 112.)

Tällaista hanketta voisi sovittaa myös päiväkotimaailmaan ja siksi kysyimme teemahaastattelussa päiväkodin työntekijöiltä heidän kokemuksiaan Kiva koulu-hankkeen tapaisesta osallistavasta menetelmästä varhaiskasvatuksessa.

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimustehtävät

Tutkimuksemme tarkoituksena oli saada tietoa kiusaamisen ilmenemisestä ja tunnistamisesta päiväkodissa sekä miksi sitä ilmenee. Tutkimuksemme tarkoituksena oli myös kartoittaa, mitä keinoja työntekijöillä on kiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn, sekä kokevatko työntekijät, että nämä keinot ovat riittäviä. Halusimme myös tietää kuinka yhtenäisiä päiväkodin henkilökunnan keinot puuttua kiusaamiseen ovat ja puuttuvatko työntekijät kaikkiin lasten väliin riitatilanteisiin.

Yhteistyökumppanimme toimi Joensuun kaupunki ja teimme toimeksiantosopimuksen varhaiskasvatuspalveluiden aluevastaavan Anu-Helena Turtiaisen kanssa. Toimeksiantosopimus on esitelty liitteessä 1. Otimme yhteyttä Joensuun alueen päiväkoteihin, joista kaksi ilmaisi kiinnostuksensa opinnäytetyömme aihetta kohtaan. Aineiston opinnäytetyöhömmme saimme haastattelemalla näiden kahden päiväkodin työntekijöitä teemahaastattelun keinoin. Teemahaastattelujen avulla saadut tulokset siitä, millaisia keinoja henkilökunnalla jo on kiusaamiseen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen, annamme yhteenvetona päiväkodeille.

Opinnäytetyömme tutkimustehtävä oli löytää keinoja kiusaamisen ehkäisyyn ja varhaiseen puuttumiseen varhaiskasvatuksessa, sekä lisätä henkilökunnan keskuudessa tietoisuutta kiusaamisen monimuotoisuudesta.

Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat kysymykset:

1. Miten, missä muodossa ja miksi kiusaamista ilmenee?
2. Millaisia keinoja työntekijöillä on kiusaamisen puuttumiseen ja sen ennaltaehkäisyyn varhaiskasvatuksessa?
3. Miten riittäviä keinot kiusaamisen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn

ovat?

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Laadullinen opinnäytetyö

Opinnäytetyössämme käytämme laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen keinoja. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on myös tuoda esille tavallisten ihmisten tulkintoja ja merkityksiä arkielämästä ja sen tapahtumista. (Eskola & Suoranta 1998, 132.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma elää tutkimuksen mukana. Laadullisen tutkimuksen avulla voidaan saavuttaa tutkittavan ilmiön prosessiluonne. (Eskola & Suoranta 2001, 15–16.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tutkittavia tapauksia. Tutkittavia tapauksia pyritäänkin tutkimaan mahdollisimman tarkkaan, jolloin aineiston laatu on tärkein kriteeri aineistoa hankittaessa. (Eskola & Suoranta 2001, 18.)

Valitsimme laadullisen tutkimuksen opinnäytetyöhömmme, koska olimme kiinnostuneita työntekijöiden kokemuksista ja tulkinnoista kiusaamisen esiintymisestä ja siihen puuttumisesta. Koimme, että laadullisen tutkimuksen avulla saamme laajemmin tietoa työntekijöiden kokemuksista kuin määrällisen tutkimuksen keinoin, sillä olimme vuorovaikutuksessa työntekijöiden kanssa. Halusimme opinnäytetyöllämme tuoda esille työntekijöiden kokemuksia, emmekä niinkään pyrkiä yleistämään niitä, jolloin laadullinen tutkimus sopi opinnäytetyömme menetelmäksi parhaiten.

5.2 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on toimiva menetelmä kerätä tietoa, sillä se on menetelmänä joustava ja sen avulla voidaan saada arkikokemukseen perustuvaa tietoa. Haastattelemalla voidaan myös lähestyä vaikeitakin asioita. Tutkijan ja haasta-

teltavan välillä syntyy keskustelua, jolloin saadaan selville asioita, joita olisi muuten vaikea selvittää. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 11.)

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, mikä tarkoittaa että kysymykset ovat kaikilla haastateltavilla samat, mutta vastausvaihtoehtoja ei ole määritelty vaan haastateltavat saavat vastata vapaasti. Teemahaastattelu etenee enemmän teemojen kuin tarkkojen kysymysten avulla. Näin teemahaastattelun avulla annetaan tilaa ihmisten käsityksille ja tuodaan tutkittavan ääni kuuluviin. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltavat valitaan sen perusteella, että heiltä tiedetään saatavan tietoa kyseisestä asiasta. Tutkijan on myös tunnettava ilmiö, jota hän tutkii, jotta hän voi päätyä oletuksiin ja analyysiin ilmiöstä. Näiden perusteella tutkija tekee teemahaastattelurungon. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

Teemahaastattelurunko voidaan rakentaa teoreettisista näkemyksistä aiempien tutkimusten perusteella ja niissä voidaan käyttää myös omaa kokemusta. (Eskola & Suoranta 2001, 152.) Aiemmat tutkimukset, joiden pohjalta teimme teemahaastattelurungon, olivat Kirveen ja Stoor-Grennerin Mannerheimin lastensuojeluliitolle tekemät tutkimukset Kiusaavatko pienetkin lapset ja Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Näiden tutkimusten avulla ideoimme teemahaastattelurungon, jossa otimme huomioon tutkimuskysymyksiemme kannalta olennaiset teemat. Teemahaastattelurunko on esitelty liitteessä 2.

Haastateltaviksi valitsimme 3-6-vuotiaiden lasten hoitajia, koska jo kolmivuotiaalle lapselle alkaa kehittyä käsitys siitä, mikä on oikein ja väärin. Lisäksi lapsien ymmärrys tekojensa seurauksista kasvaa 3-vuotiaasta eteenpäin. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 124–125.)

Ennen haastatteluja toimitimme haastateltaville teemahaastattelurungon, jotta he voisivat tutustua kysymyksiin etukäteen. Teemahaastattelurungon etukäteen toimittamisen tarkoituksena oli, että haastateltavat pohtisivat kysymyksiä etukäteen mikä helpottaisi kokemusten kertomista haastattelutilanteessa. Nauhoitimme yksilöhaastattelut ja lisäksi kirjoitimme muistiinpanoja haastattelutilanteen aikana.

5.3 Aineiston analysointi ja tulkinta

Laadullisessa tutkimuksessa sisällönanalyysi voidaan tehdä kolmella eri tapaa. Näitä ovat aineistolähtöinen, teorialähtöinen sekä teoriaohjaava analyysi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 98.) Laadullisen tutkimuksen aineiston analysoinnissa eri analysointitavat kietoutuvat toisiinsa niin, että usein käytetään monia eri analysointitapoja. (Eskola & Suoranta 1998, 162.) Analyysitapa tässä työssä on aineistolähtöinen ja olemme mukailleet sisällönanalyysia.

Aineistoa analysoidessa käydään läpi seuraavat vaiheet: haastattelujen kuunteleminen ja niiden auki kirjoittaminen, pelkistäminen, aineiston ryhmittely samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien mukaan alateemoiksi, yläteemojen muodostaminen samankaltaisista alateemoista ja kokoavan käsitteen muodostaminen yläteemoista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109.)

Haastatteluaineisto on ennen analysointia purettava (Eskola & Suoranta 2001, 150). Analysointia varten tutkimuksen myötä saadusta aineistosta täytyy erotella tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset asiat. Aineiston jäsentämiseen voidaan käyttää esimerkiksi teemahaastattelun teemoja, jolloin koko aineisto tulee käytyä läpi. (Eskola & Suoranta 1998, 151–152.) Laadullisessa analyysissä on tärkeää rajata aihe jota tutkitaan. Aineisto käydään läpi ja tutkimuksen kannalta olennaiset asiat merkitään. Tämän jälkeen merkityt asiat kootaan yhteen ja teemoitellaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.) Teemoitellulle aineistolle annetaan sitä kuvaava nimi, jolloin muodostetaan alateemat. Yhdistämällä samansisältöisiä alateemoja toisiinsa muodostetaan yläteemat. Yläteemat nimitään sisältönsä mukaisesti ja muodostetaan kuvaavaksi yläkäsitteeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101.) Lopuksi analyysistä kirjoitetaan yhteenveto (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92).

Aloitimme aineiston analysoinnin litteroimalla nauhoitetut haastattelut. Litteroitua aineistoa tuli noin 30 sivua. Litteroidusta aineistosta teimme yhteenvedon, jossa haastateltavien vastaukset jaettiin teemahaastattelurungon teemojen mu-

kaan. Yhteenveto helpotti vastausten lukemista ja aineiston jäsentämistä. Luetuamme aineistoa useampaan kertaan päädyimme jäsentelemään aineistoa yli- viivaamalla korostuskynällä tutkimuksen kannalta merkityksellisiä asioita. Listasimme aineistosta esiin tulleita samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia, joita yhdistelemällä saimme alateemoiksi: kasvatuskumppanuus, yhteisökasvatuksellinen työote, suvaitsevaisuuskasvatus, vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen merkitys, lasten vastuuttaminen, havainnointi ja yhteiset toimintatavat, keinojen riittävyys, kiusaamisen erot päiväkodin ja koulun välillä, kiusaamisen ilmeneminen ja muodot ja kiusaamisen syyt. Liitteessä 3 on havainnollistettu analyysipolkua.

Kokosimme yhtenevät alateemat yhteen ja liitimme ne seuraaviin yläteemoihin: kiusaamisen määritelmät ja tunnistaminen sekä keinot kiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn. Lopuksi muodostimme edellä mainituista yläluokista kokoavan käsitteen, joka on työntekijöiden kokemukset lasten välisestä kiusaamisesta varhaiskasvatuksessa. Teemoittelua on havainnollistettu liitteessä 4.

Analyysin jälkeen tuloksia tulkitaan ja niistä tehdään johtopäätöksiä. Laadullisessa tutkimuksessa vastauksia tutkimuskysymyksiin, saadaan kun tutkimukseen kerättyä aineistoa tarkastellaan taustateoriaa vasten. (Eskola & Suoranta 1998, 82.) Tarkastelimme haastatteluista saatuja tuloksia peilaten niitä aikaisempiin tutkimuksiin ja opinnäytetyön viitekehyksessä avattuun teoriaan.

Aineiston riittävyttä on laadullisessa tutkimuksessa vaikea arvioida etukäteen. Aineiston riittävyttä voidaan kuitenkin havainnoida tutkimusta toteuttaessa. (Eskola & Suoranta 2001, 215.) Yksi keino arvioida laadullisen aineiston riittävyttä on saturaatio eli aineiston kylläntyminen. Kun uudet tapaukset eivät enää tuota uutta tietoa tutkimuskysymyksen kannalta on aineisto kylläntynyt. (Eskola & Suoranta 2001, 62.) Viimeisissä haastatteluissa tuli ilmi samoja asioita kuin aikaisemmissa haastatteluissa, jonka perusteella totesimme että aineistoa oli riittävästi.

6 Tulokset

Haastattelimme seitsemää päiväkodin työntekijää kahdessa eri kunnallisessa päiväkodissa. Kaikki haastateltavat olivat naisia. Nuorin haastateltavista oli 24-vuotias ja vanhin 55-vuotias. Haastateltavilla oli työkokemusta päiväkodissa parista vuodesta 30 vuoteen. Haastateltavat työskentelevät ryhmissä, joissa lapset ovat 3–6-vuotiaita.

6.1 Kiusaamisen määritelmät ja tunnistaminen

Työntekijät määrittivät lasten välisen kiusaamisen hieman eri tavoin. Työntekijät määrittivät lasten väliseksi kiusaamiseksi tönimisen, nimittelyn, arvostelun, kilpailun paremmuudesta, leikistä pois jättämisen, ilmeet ja eleet sekä toisen huomiotta jättämisen. Osa työntekijöistä oli sitä mieltä, että kiusaaminen on pitkäkestoista ja yhteen lapseen kohdistuvaa. Kiusaamisen koettiin olevan myös kaikki sellainen toiminta, josta lapselle tulee paha mieli.

-- musta meidän pitää varhaiskasvatuksessa puuttua kaikkeen, joka on toiselle sellasta loukkaavaa ja epäystävällistä kiusaamista niin se me tulkitaan kiusaamiseksi. (H7)

Työntekijät kokivat, että kiusaaminen on yleensä tunnistettavissa. Päiväkodissa ollaan tiiviisti lasten kanssa koko ajan, jolloin kiusaamisen tunnistaminen on työntekijöiden mielestä helppoa. Lapset tulevat myös helposti kertomaan aikuiselle kiusaamistilanteista. Ulkoilutilanteita pidettiin haastavimpina, sillä siellä aikuiset eivät näe tai kuule kaikkea mitä lasten keskuudessa tapahtuu.

Mutta sitten esimerkiksi ulkoilujat on semmosia, vasta sattui tapaus että jälkepäin kuultiin yhdessä vasukeskustelussa, että yks poika oliertonu vanhemmilleen, että ulkona oli toisen ryhmän lapsi kiusannu. (H1)

Työntekijöistä vain yhdellä oli työkokemusta koulusta, mutta muut vastasivat omien koulukokemustensa tai omien lasten kokemusten kautta. Kiusaamisen koettiin raaistuvan koulumaailmaan siirryttäessä.

Kyllä mie mielestäni vähän nään, että kun miulla on taas tuolla koulu-
maailmassa oma lapsi kolmannella luokalla niin musta se on jo jotenkin
sellasta vähän raadollisempaa ja julmempaa ja alkaa olee näitä tyttöjen
välisiä sellasia että lapset jotenkin enemmän ymmärtää vielä jotenkin
sen kiusaamisen ja poissulkemisen. Että se on sellasta tiedostetumpaa.
(H5)

Päiväkodissa kiusaaminen ei ole vielä systemaattista ja lapset eivät itse tiedosta sitä vielä hyvin. Kiusaamisen nähtiin ilmenevän pienemmässä mittakaavassa kuin koulussa. Päiväkodissa kiusaaminen voi jäädä kiusatulta lapselta huomaamatta, sillä hän ei välttämättä tiedosta mitä kaikkea kiusaaminen voi olla.

Päiväkodissa kiusaamisesta kertominen aikuiselle on helpompaa kuin koulussa. Kouluikäiset lapset saattavat pelätä leimautuvansa kielikelloiksi, mutta päiväkodissa lapsilla ei ole tätä pelkoa. Päiväkodissa kiusaamistilanteisiin päästään puuttumaan heti ja ne huomataan helpommin, sillä lasten kanssa ollaan tiiviimmin kuin koulussa.

Kiusaamisen koettiin koulumaailmassa olevan pitkäkestoisempaa. Päiväkodissa jonakin päivänä yhtä lasta ei oteta mukaan leikkiin ja toisena taas otetaan. Tärkeäksi koettiin, että jo varhaiskasvatuksessa lapsille tehdään selväksi, että kiusaaminen ei ole hyväksyttävää missään muodossa. Puuttumalla kiusaamiseen jo varhaiskasvatuksessa sen toivotaan kantavan koulumaailmaan asti.

Ja täältä se lähtee että jos sä oot saanu jo taitoja päiväkodissa selvittää näitä tilanteita, oot törmänny ja joutunu näiden asioiden äärelle niin koulussa kuitenkin isoissa yhteisöissä niitä tilanteita tulee niin sulla on enemmän valmiuksia selvittää niissä tilanteissa. Että erittäin tärkeä mun mielestä että ne tiedostetaan jo täällä varhaiskasvatuksessa ja että just se että meillä on se yhdenmukainen tapa puuttua ja reagoida tilanteisiin että silmät ummessa me ei voida täällä kulkea. (H7)

6.2 Kiusaamisen ilmeneminen ja muodot

Kaikki työntekijät olivat sitä mieltä, että päiväkodissa, jossa he tällä hetkellä työskentelevät, ilmenee kiusaamista. Osa työntekijöistä oli sitä mieltä, että ai-noastaan sanallista kiusaamista ilmenee, mutta fyysistä kiusaamista ei ilmene. Muut työntekijät tunnistivat niin fyysisen kuin henkisenkin kiusaamisen ilmene-misen omassa päiväkotiryhmässään.

Päiväkodissa ilmenevän kiusaamisen muodot olivat fyysisiä, kuten töniminen, kamppaaminen, lyöminen ja potkiminen. Sanallisina kiusaamisen muotoina ilmeni nimittelyä, lällättelyä ja arvostelua muun muassa vaatteiden takia. Työnte-kijät kokivat että lasten välinen päteminen ja kilpailu paremmuudesta ovat li-sääntyneet. Leikistä pois jättäminen nimettiin myös kiusaamisen muodoksi. Las-ten koettiin käyttävän aseenaan sitä, missä he ovat vahvoja. Esimerkiksi sana-valmis lapsi nimittelee helposti muita lapsia, kun taas fyysisesti vahva lapsi käyt-tää fyysisempiä keinoja.

Työntekijät kertoivat kiusaamista tapahtuvan päivittäin. Kuitenkin päivittäisen kiusaamisen katsottiin olevan pientä kiusantekoa verrattuna pitkäkestoiseen kiusaamiseen.

Pojilla kiusaaminen ilmenee fyysisempänä kuin tytöillä. Tyttöillä kiusaaminen il-menee enemmän sanallisena. Työntekijät olivat sitä mieltä, että päiväkotikäiset tytöt osaavat olla kiusaamisessa julmia, raakoja ja salakavalialia. Tytöt jättävät poikia helpommin kolmannen osapuolen leikin ulkopuolelle ja pyrkivät näin leik-kimään vain kahdestaan. Tyttöillä on usein myös päiväkodissa parhaat kaverit, joiden kanssa leikitään aina. Jos paras kaveri ei ole paikalla, myös kolmas pyö-rä eli niin sanottu varakaveri kelpaa.

Ja tytöt on sellasia salakavalialia ne näyttää aikuiselle, että ai kun me ol-

laan ihania ja sit ne on yksiä piruja sitä kolmatta kohtaan ja jos se kiusattu on vielä silleen, että se ei koskaan uskalla tulla aikuiselle sanomaan niin siinä voi mennä aika paljon hakoteille. Pitää just seurata niitä tilanteita, nääthän sä et jos yks on aina yksin. (H2)

Tytöillä kiusaaminen ilmeni myös ulkonäköön kohdistuvina kommentteina. Pojilla kiusaaminen on usein lyömistä ja esimerkiksi tahallaan korkealla mailalla lyömistä salibandyssa tai toisen hatun nostamista korkealle. Haastatteluissa tuli esiin, että poikien keskuudessa ei ollut aikaisemmin niin paljon kiusaamista kuin nykyisin.

Kiusaamisen koettiin raaistuneen vuosien aikana ja koettiin, että siitä on tullut röyhkeämpää. Esimerkkinä työntekijät kertoivat että, vaikka sääntöjä on käyty läpi ja asiasta keskusteltu useasti, sama lapsi tekee silti samoja asioita uudelleen ja esimerkiksi lyö kavereitaan. Näiden lasten kohdalla vanhempien tai erityisopettajan kanssa keskustelemisestä tai jäähypenkistä ei ole ollut apua. Näiden lasten kohdalla kyse ei ole ollut siitä, että heillä olisi esimerkiksi erityistarpeita.

Nyt on ensimmäinen kaks vuotta semmonen mulla, että mä en meinaa saada lasta asettumaan vaan se vaan jatkaa ja jäkättää ja ei usko sitä mitä aikuinen sanoo. Kun me ollaan silläkin selitetty, että meidän pitää sanoa teille siks kovasti näistä asioista kun sitä et itse ymmärrä, että me ollaan sitä varten mutta luuletko että minusta on kauheen kiva olla vihainen, mutta minä en anna sinun lyödä toista ja täällä ei lyödä ketään. Saat ihan rutistaa itestäs kauheet voimat, että täällä pätee tämä ja tämä sääntö. (H2)

6.3 Kiusaamisen syyt

Haastatteluissa tuli ilmi monia mahdollisia syitä kiusaamiselle. Osa työntekijöistä pohti miten tärkeää lapsille olisi opettaa pienestä pitäen toisten kunnioittamista. Yksi haastateltavista pohti, että nykyään epäkunnioittavasta käytöksestä ja puhutavasta on tullut lasten keskuudessa normaalia. Muuttuvilla perhekuvioilla koettiin olevan merkitystä lasten levottoman käytöksen kannalta. Työntekijät korostivat sitä, kuinka tärkeää aikuisten on muistaa, että he voivat toimia lapsille hyvinä esimerkkeinä.

Myös televisio-ohjelmien ja tietokonepelien koettiin vaikuttavan kiusaamiseen aiheuttamalla esimerkiksi aggressiivista käytöstä. Lapset näkevät esimerkiksi televisiosta paljon sellaisia asioita, mitä he eivät ymmärrä.

--ja se että lapset näkee telkkarista tai tietokonepeleissä vaikka ei ite pelaa vielä väkivaltapelejä niin näkee vaikka kun vanhemmat tai isommat sisarukset semmosia pelaa niin niillä voi olla vaikutusta. (H7)

Työntekijät kertoivat kiusaamisen johtuvan usein erilaisuudesta ja siitä, että joku toisessa lapsessa ärsyttää. Joidenkin lasten kohdalla huono itsetunto voi johtaa muiden lasten kiusaamiseen. Lapsi voi myös kiusaamisella yrittää hakea muiden lasten hyväksyntää.

--joskus se johtuu erilaisuudesta, että haastetaan vähän siinä sitten toista tai joku ärsyttää, joskus se saattaa johtuu siitä lapsen omasta olostai tilanteesta että pahasta olostai sitten saattaa ihan olla jotain sellasia diagnosoitujakin jotain mitkä helpommin ärsyyntyy -- (H5)

Kiusaamisen koettiin voivan johtuvan myös lasten peloista ja ennakkoluuloista jotain uutta kohtaan. Lapset pitävät tutusta ja turvallisesta ympäristöstä ja voivat kokea muutokset ja erilaisuuden uhkana. Suvaitsevaisuuskasvatuksella on paljon merkitystä kun lapset opettelevat erilaisuuden sietämistä. Työntekijä kertoi tapauksesta, jossa lasten huono erilaisuuden sietokyky johti kiusaamiseen ja lopulta 3-vuotiaan pahoinpitelyyn.

-- ne (lapset) halu olla sellasessa tiettyssä heille totutussa ympäristössä tiettyjen totuttujen ihmisten kanssa niin sitten kun sinne heitetään ihan täysin erilainen esimerkiks meidän ryhmässä on yks erityislapsi ja kun hän tuli tuohon ryhmään se oli lasten mielestä ihan semmonen, että miks tuo tekkee tuolla tavalla ja siitä oli viime syksynä tosi rankkojakin kiusaamistapauksia että häntä ihan pahoinpideltiin rajusti 3-vuotiaiden lasten toimesta. (H6)

6.4 Keinot kiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn

Kiusaamiseen puuttumiseen työntekijöillä oli käytössään seuraavia keinoja: keskustelu ja tilanteen läpikäyminen osapuolten kanssa, anteeksipyyttämisen varmistaminen osallisten välillä, ennakointi, sääntöjen kertaaminen, eskaripalaveri, yhteisöllisyys, päiväkodin johtajan puheille joutuminen sekä vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Myös lasten kehuminen hyvästä käytöksestä ja kaverien auttamisesta koettiin keinoksi ennaltaehkäistä kiusaamista.

6.4.1 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuudella on tärkeä merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa. Vanhempien kanssa pyritään tekemään yhteisiä sopimuksia kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi, jotta lapset ymmärtäisivät että kiusaaminen ei ole sallittua missään tilanteessa. Vanhempien kanssa yhdessä sovitut säännöt ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö koettiin toimivaksi ratkaisuksi myös kiusaamistilanteisiin puuttumisessa.

Semmoiset toimii hyvin kun keskustellaan vanhempien kanssa ja tehdään yhteiset linjat kodin kanssa. Niistä meillä on hyvät kokemukset.
(H2)

Vanhempien kanssa toivottiin tehtävän toimivia yhteisiä sopimuksia kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi. Yhteisiä sopimuksia tehtiin muun muassa siitä, että kotonakaan kiusaaminen ei ole sallittua. Vanhempien esimerkillä koettiin olevan suuri vaikutus siihen, miten lapset ymmärtävät erilaisuutta. Työntekijät kokivat että yhteisten sopimusten myötä myös vanhemmat ymmärsivät kuinka tärkeää heidän on toimia hyvinä esimerkkeinä lapselle.

Ja toki varmasti semmonen suvaitsevaisuuskasvatus jos me tehtäis sitä kaikki samalla tavalla siellä kodeissa niin se lisäis meidän sellasta erilaisuuden sietokykyä ja et sillä ois varmaan merkitystä ja nimenomaan se miten sitä tehdään varhaislapsuudessa niin se on oleellista ja varmasti ne tavat toimia henkii sitä kodin asennetta. Että jos asioihin puututaan myös kotona ja tartutaan niin jotenkin sitten ei lapsi sitten lähekään käyttämään niitä kiusaamiskeinoja. (H7)

Työntekijät kertoivat myös tapauksesta, jossa lapsi puhui aikuisen suulla ja toisteli vanhemmiltaan kuulemiaan rasistisia hokemia. Tästä tapauksesta käy ilmi kuinka tärkeää suvaitsevaisuuskasvatus kotoa käsin on, ja kuinka suuri merkitys vanhempien esimerkillä on.

Tosiaan muistan sellasen tapauksen jossa vanhemmilla oli hyvin paljon sellasia asenteita ja tuntu, että lapsi puhuu kyllä aikuisen suulla. Ja siinä käytiinkin enemmän keskustelu sitten vanhempien kanssa. Tuotiin ihan esille että tällasta on ja tuntuu tosi kurjalta -- (H5)

Kasvatuksella ja vanhempien esimerkillä, sekä sillä kuinka kotona välitetään toisesta, on merkitystä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Tärkeäksi koettiin myös kodin asenneympäristö ja se miten lapselle selitetään, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia vaikka he olisivat erilaisia.

Kiusaamista on enemmän ja ollaan mietitty, että mistä se saa alkunsa mistä lapsi oppii. Joku tietty alkukantane meillä on että huonot ja heikot eläinmaailmassa pois, mut se että miks ja millon lapselle, miksei sille kasva sitä toisten huomioimista ja että heikompia autetaan. Miks se on aina ensimmäiseks niin, että jos sä oot tavallaan, et siinä voi olla joku, että sillä lapsella jota kiusataan niin se ei oo niin liikunnallinen tai semmonen hehkee niin kun ne muut niin siihen tartutaan ensimmäisenä. (H2)

6.4.2 Yhteisökasvatus

Yhteisökasvatuksellisuutta pidettiin tärkeänä keinona kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Yhteisökasvatuksen koettiin olevan tärkeässä asemassa lasten ope-

tellessa toisten kunnioittamista ja sosiaalisia taitoja. Yhteisöllisyys näkyi keinoissa puuttua kiusaamiseen siten, että kiusaamistilanteita voidaan selvittää pitämällä lastenkokous. Lastenkokouksessa lapset kutsutaan koolle kokoukseen, jossa esiin tullut asia esitetään heille. Lapset saavat yhdessä miettiä kuinka tilanne tulisi ratkaista. Työntekijät kertoivat, että lapset oppivat käymään rakentavia keskusteluja siitä, kuinka tilanteessa olisi pitänyt toimia niin, ettei risiiritatilannetta olisi syntynyt.

Se on semmonen jos lapsille tulee mieleen joku asia, se ei välttämättä oo kiusaamistilanne mutta ihan mikä vaan asia mistä ne haluaa yhdessä keskustella sitten ne voi kutsua koolle lastenkokouksen niitä on yleensä ryhmän sisällä ja siihen tulee kaikki lapset ja ne lapset esittää että tämmönen asia on nyt ja hyö haluaisivat keskustella siitä yhdessä. Ja kaikki saa sanoa mielipiteen. (H6)

Lastenkokoukset koettiin erittäin toimiviksi esikouluikäisten lasten kanssa. Yksi haastateltavista koki yhteisökasvatuksellisuuden olevan samankaltaista kuin Kiiva koulu -hanke.

Mun mielestä tää yhteisökasvatus on melkeinpä sitä että kun se ei ihan suoranaisesti ihan sellasenaan mitä se hanke on niin sovellu varhaiskasvatukseen mutta tämmönen yhteisökasvatuksellisuus menetelmänä erittäin hyvin mun mielestä ehkäsee kiusaamista ja tosiaan isoilla lapsilla päiväkodissa 4-6-vuotiailla sen kehitystason mukaan niin erittäin hyvin. (H7)

Työntekijät kokivat tärkeäksi, että lapset ovat mukana yhteisten sääntöjen tekemisessä. Yhteisesti sovittuihin sääntöihin voitiin tarvittaessa palata ja niistä voitiin muistuttaa lapsia. Lapset sitoutuvat sääntöihin paremmin kun he ovat olleet itse tekemässä niitä. Lapsia voidaan osallistaa kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tarjoamalla enemmän mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä muiden lasten kanssa ja antamalla lapsille vastuutehtäviä.

Sit molemmissa isommissa ryhmissä käytetään eskari-minari-parit, hyvinkin vois syventää tuota että olis sellanen oma suojatti. Meillä kun on tavallaan nää eskarit niin monet vuodet niin niillä täytyy olla haastetta ja tehtävää kun ne osaa jo laskee ja lukee. (H2)

6.4.3 Keskustelu ja lasten vastuuttaminen

Kiusaamisen puututaan keskustelemalla ja käymällä tilanne läpi kummankin osapuolen kanssa. Keinona se koettiin toimivaksi, sillä lapsi joutuu itse miettimään mitä väärää hän teki. Näin lapsi oppii pohtimaan omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia. Vasta hetken miettimisen jälkeen pyydetään toinen osapuoli paikalle ja ohjataan lapsia ratkaisemaan tilanne itse.

Kun se lapsi on itse siinä ratkasuprosessissa osana ni silloin seuraavia vastaavia tilanteita silmällä pitäen sitoutuu toimimaan sillä toimivalla tavalla. Että se on ihan älyttömän tärkeä että saa itse olla sopimassa ja päättämässä, että se ei oo vaan se aikuinen joka sitä järjestystä pitää. (H7)

Kiusaamistilannetta läpikäydessä tulisi myös miettiä, kuinka tilanteeseen on jouduttu ja mikä esimerkiksi toisessa ärsyttää. Näin lapset oppisivat ymmärtämään, että kaikki ovat erilaisia ja toimivat eri tavoin.

Pyritään pääsemään niistä asioista yli mikä toisessa ärsyttää ei tavallaan pelkästään siitä tilanteesta vaan et opitaan sit hyväksymään se että toinen toimii vaan eri tavalla ja toinen on erilainen. (H6)

Työntekijät kertoivat, ettei kaikkiin lasten välisiin ristiriitatilanteisiin kannata mennä heti väliin. Hyväksi käytännöksi koettiin tilanteen seuraaminen aluksi ja sitten oman harkintakyvyn käyttäminen siinä, tulisiko ristiriitatilanteeseen puuttua. Varsinkin esikouluikäisiltä voidaan odottaa, että he pyrkisivät ratkaisemaan itse ratkaisemaan riitatilanteita.

Omasta puolesta voin sanoa että mie en välttämättä heti mee siihen jos mie nään että siinä on joku tilanne, josta ne lapset voi selviytyä keskenään niin katon vähän aikaa että pystyykö ne hoitamaan sen keskenään. Mutta pitäis siihenkin pyrkiä että lapset itsekin osaisi selvittää asioita koska aikuinen ei aina ole paikalla. (H1)

6.4.4 Suvaitsevaisuuskasvatus

Tärkeäksi keinoksi ennaltaehkäistä kiusaamista koettiin avoin vuorovaikutus ja se, että kiusaamisesta keskustellaan lasten kanssa. Keskustelua saatiin lasten kanssa aikaan esimerkiksi aiheeseen liittyvien satukirjojen avulla. Vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen opettelun merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta tuli haastatteluissa ilmi. Keskustelut lasten kanssa koettiin tärkeiksi ja esimerkiksi teemapäivinä kuten Lasten oikeuksien –päivänä kiusaamisen ennaltaehkäisy oli noussut tärkeäksi aiheeksi. Yksi työntekijöistä mainitsi myös kertovansa esimerkkejä omasta elämästään ja herättämällä niiden avulla keskustelua kiusaamisesta.

Sit omasta elämästä oon ottanu paljon esimerkkejä, että mitäs te luulette että miltä sitten on tuntunut. Sellasia ihan oikeita tilanteita, sellasia lapset tykkää mielellään kuunnella. (H2)

Työntekijät pitivät tärkeänä, että lapsille opetetaan kaikkien olevan erilaisia mutta samanarvoisia. Lasten koettiin reagoivan parhaiten positiiviseen palautteeseen hyvästä käytöksestä. Tätä työntekijät hyödyntävät esimerkiksi kehumalla lasta kun hän esimerkiksi auttaa kaveria. Hyvästä käytöksestä voi saada myös tarran tai muun pienen palkinnon.

Mehän puhutaan asioista paljon ja joskus jaetaan leikkeihin eri ryhmiin että saavat leikkiä erilaisten tai kaikkien kanssa ja tota sitten mie oon tehny niin että oon kehunu hyviä kavereita ja hyviä tapoja ja tekoja että voi miten hienosti varsinkin jos on auttanu kaveria. (H3)

Työntekijät kokivat tärkeäksi sen, että lapset joutuvat päiväkodissa olemaan kaikkien lasten kanssa. Tähän pyritään esimerkiksi sekoittamalla lasten istumapaikkoja niin, että lapset joutuvat toimimaan muidenkin kuin parhaan kaverin kanssa.

6.4.5 Havainnointi ja yhteiset toimintatavat

Lasten tekemisten ja puheiden tarkkailu ja havainnointi koettiin toimiviksi tavoiksi ennaltaehkäistä kiusaamista. Kun aikuiset ovat siellä missä lapsetkin, ei jää epäselväksi mitä ristiriitatilanteessa on tapahtunut. Lapsia havainnoidaan seuraamalla leikkejä, ruokailutilanteita, toimintatuokioita sekä siirtymätilanteita.

Työntekijät olivat sitä mieltä, että oman ryhmän sisällä keinot kiusaamiseen puuttumiseen ovat yhtenäisiä. Osa työntekijöistä koki, että keinot kiusaamiseen puuttumiseen ovat yhteneväisiä myös koko päiväkodin henkilökunnan keskuudessa.

On ne (keinot kiusaamiseen puuttumiseen) meidän talossa, ainakin tuntuu että ne olis yhtenäisiä. Me ollaan käyty niitä läpi ja me ollaan kaikki vastuussa kaikista lapsista esimerkiksi ulkoilutilanteissa et sit jos tuntuu siltä että ei tunne ihan tarkkaa tapausta. (H2)

Työntekijöiden kesken sovitut yhteiset menetelmät puuttua kiusaamiseen koettiin hyviksi ja toimiviksi. Johdonmukaisuus siinä kuinka tilanteisiin puututaan, toi haastateltaville varmuutta siitä, että keinot kiusaamiseen puuttumiseen ovat riittäviä.

-- kun me ollaan johdonmukasia siinä, että miten me tätä kasvatustyötä täällä päiväkodissa tehdään ja pidetään kiinni siitä sovitusta niin silloin ne on riittäviä. (H7)

Työntekijöiden välillä saattaa olla eroja kiusaamistilanteisiin puuttumisessa, mutta kaikkiin kiusaamistilanteisiin puututaan. Kiusaamiseen puuttumisessa oli eroja siksi, että joidenkin lasten kohdalla tiedettiin tietyn keinon toimivan ja toisen lapsen kohdalla toimittiin eri keinon. Kiusaamistilanteiden selvittämisen työntekijät kokivat välillä hankaliksi, sillä tilanteet joudutaan selvittämään perinpohjaisesti ja joskus paljastuu että kiusattu olikin itse kiusaaja.

Keinot kiusaamiseen puuttumiseen koettiin olevan tällä hetkellä riittäviä. Kiu-

saamistilanteet eivät tänä päivänä pääse kehittymään niin pitkälle koska niihin puututaan aiempaa napakammin. Myös tietoisuuden kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta työntekijöiden keskuudessa koettiin olevan hyvä.

”Kyllä ne (keinot kiusaamiseen puuttumiseen) vielä tällä tasolla riittää ja toimii. Kuitenkin vielä sen verran auktoriteettia on vanhemmilla ja aikuisilla tuon ikäsiin että kyllä ne yleensä kuuntelee.” (H4)

Ryhmässä, jossa on paljon aikuisten huomiota tarvitsevia ja erityistarpeita omaavia lapsia tulisi olla myös enemmän työntekijöitä. Tällöin kiusaamistilanteet eivät jäisi työntekijöiltä huomaamatta. Työntekijä oli tällaisessa ryhmässä kokenut, että keinot kiusaamiseen puuttumiseen eivät olleet riittäviä. Kiusaamistilanteissa, joissa lapsi oli käyttänyt fyysisiä keinoja ja väkivaltaa työntekijä oli kokenut, että hänen keinonsa puuttua tilanteeseen eivät riitä.

7 Pohdinta

7.1 Johtopäätökset

Aineistossamme ilmeni, että työntekijät kokivat kiusaamista esiintyvän päiväkodeissa joissa he työskentelevät. Kiusaamista koettiin esiintyvän päivittäin päiväkodin arjessa. Myös Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010a) tutkimuksessa ilmeni, että kiusaamista esiintyy päiväkodissa vaikka kiusaamisen on aiemmin koettu olevan ongelma vasta vanhempien lasten parissa. Lisäksi tutkimuksessa tuli ilmi, että päiväkodissa tapahtuu paljon sellaista toimintaa, jolla voidaan nähdä olevan juuret kiusaamisen syntymiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 41.)

Kaikki työntekijät kokivat tunnistavansa kiusaamisen. Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010a, 5) mukaan kiusaamiseen voidaan puuttua, kun kaikilla lasten kanssa työskentelevillä on tietoa kiusaamisilmiöstä. Kuitenkaan pelkkä kiusaamisen tunnistaminen ei riitä vaan jokaisen aikuisen olisi hyvä tarkastella omaa ammatillista osaamistaan ja siihen kuuluvaa reflektiotaitoaan.

Aineistossa tuli esiin, että työntekijöillä on samankaltaisia kokemuksia ja määritelmiä lasten välisestä kiusaamisesta. Kiusaamiseksi koettiin esimerkiksi nimitely, leikistä pois jättäminen ja lyöminen. Kirveen ja Stoor-Grennerin tutkimuksessa päiväkodin työntekijöiden määritelmät lasten välisestä kiusaamisesta voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen kiusaamiseen. Psyykinen kiusaaminen tarkoittaa poissulkemista kaveriporukasta, fyysinen kiusaaminen tarkoittaa fyysistä väkivaltaa ja sanallinen kiusaaminen on esimerkiksi nimitelyä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 5–14.)

Työntekijät kokivat, että kiusaamiseksi voidaan määritellä kaikki, mikä lapsesta itsestään tuntuu pahalta. Lapsen subjektiivinen kokemus koettiin tärkeäksi kun määritellään, mitä kiusaaminen on. Myös Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010a, 41) tutkimuksen mukaan työntekijät kokevat tärkeäksi lapsen oman kokemuksen kiusaamisesta. Kiusaamisen määrittelynä pidetään usein pitkäkestoista ja säännöllistä toista loukkaavaa toimintaa.

Työntekijät kokivat, että päiväkodissa lapset eivät pelkää tulla kertomaan aikuisille kiusaamisesta joten kiusaamisen tunnistaminen on helppoa. Ainoastaan ulkoilutilanteet koettiin hankaliksi, sillä siellä lapsia ja heidän leikkejään ei aina näe kovin hyvin. Myös Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010a) tutkimuksessa tuli ilmi, että kiusaamistilanteet tapahtuvat niin sanotun vapaan leikin yhteydessä sisällä tai ulkona. Tutkimuksessa haastatellut lapset kertoivat, että kiusaamista tapahtuu silloin kuin aikuiset eivät näe ja aikuisilla on kiire. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 21.)

Työntekijät pitivät tärkeänä keinona kiusaamisen ennaltaehkäisyssä lasten sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen tukemista. Näitä taitoja tuettiin ja opeteltiin keskustelemalla kiusaamistilanteista ja toisen kunnioittamisesta. Työntekijät tiedostivat myös sen, että he toimivat esimerkkeinä lapsille heidän opetellessa sosiaalisia taitoja.

Myös Kirves ja Stoor-Grenner (2010a) pitävät lasten sosiaalisten taitojen tukemista ja niiden opettamista keskeisinä alueina varhaiskasvatuksessa. Lisäksi ne ovat erittäin tärkeitä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä, sillä lapsi tarvitsee sosiaa-

lisiä taitoja tullakseen toimeen muiden kanssa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 50–51.) Olennaista kiusaamisen ehkäisyssä on aikuisen oma tasavertainen suhtautuminen lapsiryhmään ja työyhteisöön, sillä aikuisen valinnat voivat ylläpitää tilanteita, joissa kiusaaminen mahdollistuu (Kirves & Stoor-Grenner 2010b 10).

Aineistosta kävi ilmi, että työntekijät pitivät kasvatuskumppanuutta tärkeänä ja mainitsivat sen myös keinona puuttua kiusaamiseen ja ennaltaehkäistä sitä. Vanhempien kanssa keskusteltiin aina kun kiusaamistapauksia tuli ilmi, ja vanhempien kanssa tehtiin yhteisiä sopimuksia siitä, että kotonakaan toisen loukkaaminen ei voi olla sallittua. Työntekijät kokivat tärkeäksi, että he itse sekä vanhemmat toimivat hyvänä roolimallina lapsille.

Myös Kirves ja Stoor-Grenner (2010a) pitävät kasvatuskumppanuutta erittäin tärkeänä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Kodin kasvatusarvot heijastuvat lapseen ja vaikuttavat sitä kautta häneen tapaansa liittyä vertaisryhmään ja toimia siinä. Kun vanhempien ja kasvattajien arvot ovat samankaltaisia, voidaan kiusaamista ehkäistä tehokkaasti. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 46.) Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kasvatuskumppanuus luonnolliseksi osaksi lapsen varhaiskasvatusta. Kasvatuskumppanuuden avulla vanhempien ja kasvattajien tiedot lapsesta yhdistetään ja niiden avulla luodaan edellytykset lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2005, 31.)

Työntekijät pitivät yhteisökasvatusta tärkeänä keinona puuttua kiusaamiseen ja ennaltaehkäistä sitä. Yhteisöllisyyden ansiosta lapset pääsivät lastenkokouksissa pohtimaan esimerkiksi kiusaamistilanteita ja kuinka niissä tulisi toimia. Työntekijät kokivat, että lapset oppivat näin syvällistä pohdintaa, ja heidän sosiaaliset taitonsa kehittyvät. Myös Koivula on sitä mieltä, että yhteisöllisyyden perustaa tulisi rakentaa jo pienten lasten parissa, koska yhteisöllisyydellä on paljon merkitystä muun muassa sosiaalisten taitojen kehittymisen kannalta. Koivula näkee myös yhteisökasvatuksen olevan avain kiusaamisen ja syrjäytymisen vähentämisessä. (Koivula 2013, 23.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritetään varhaiskasvatuksen ammattilaisen tehtäväksi lasten yhteisön mahdollis-

taminen. Hyvä ilmapiiri yhteisössä luo lapsille mahdollisuuden kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2005, 16.)

Suvaitsevaisuuskasvatus on osa suomalaista varhaiskasvatusta ja sen merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tuli ilmi aineistossa. Työntekijät olivat sitä mieltä, että on tärkeää opettaa lapsille kaikkien olevan erilaisia mutta samanarvoisia. Suvaitsevaisuuskasvatuksen koettiin olevan olennainen osa kiusaamisen ennaltaehkäisyä. Myös varhaiskasvatuksen perusteissa (2005) korostetaan, että jokainen lapsi tulee kohdata tasa-arvoisesti riippumatta hänen alkuperästään tai taustaustaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15.)

Aineistossamme työntekijät korostivat yhteisten toimintatapojen merkitystä kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä. On tärkeää että varhaiskasvatukseen osallistuvilla on yhteinen toimintamalli lapsen ja perheen tukemisessa. Useat eri ammattiryhmät toimivat varhaiskasvatuksen piirissä. Varhaiskasvatus on tiimityötä, missä tiimin eri osapuolet ovat sitoutuneet yhteisiin toimintamalleihin ja heillä on yhteinen päämäärä lapsen kasvatuksessa, opettamisessa ja hoitamisessa. (Järvinen ym. 2011, 93–94.) Keskeisiä tahoja verkostoyhteistyössä ovat sosiaali-, opetus-, terveys-, liikunta- ja kulttuuritoimi, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat, oppilaitokset ja muut tahot joiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä sovitaan varhaiskasvatussuunnitelmassa. Mahdollisimman varhainen puuttuminen on yksi verkostoyhteistyön keskeisimmistä tavoitteista. Yhteistyökäytännöt jotka palvelevat lapsen etua tulee olla sovittuina perhetyön, lastensuojelun, kotipalvelun, perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen tahojen kanssa, jotta yksittäisen lapsen tuen tarve havaitaan ajoissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 10.)

Haastattelemamme työntekijät luokittelivat kiusaamisen lasten väliseksi ongelmaksi. Vertaissuhteiden merkitys kiusaamisen ehkäisyssä ei tullut ilmi haastatteluissa. Myönteisillä vertaissuhteilla on olennainen merkitys lapsen psyykkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille ja ne voivat suojata kiusaamiselta (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 22). Kirveen ja Stoor-Grennerin mukaan kiusaaminen tapahtuu vertaisryhmässä ja näin ollen vertaissuhteilla on tärkeä merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Kiusaamista voidaan Kirveen ja

Stoor-Grennerin (2010a, 49) mukaan ehkäistä tukemalla lasten vertaissuhteita pitkäjänteisesti.

Työntekijät korostivat yksilön vastuuta kiusaamisessa ja etsivät syitä kiusaamiselle yksilötasolta. Christina Salmivallin mukaan kiusaaminen ei ole vain kiusaajan ja kiusatun välinen ilmiö vaan ryhmädynaaminen ilmiö, jossa kaikilla ryhmän jäsenillä on oma roolinsa. Roolit ryhmässä syntyvät ryhmän odotusten ja tarpeiden mukaan. Kiusaamista saattaa ylläpitää se, että vaikka lapset tietävät kiusaamisen olevan väärin he eivät välttämättä puutu siihen, sillä he toimivat ryhmän epävirallisten roolien mukaan. Näitä rooleja ovat avustaja, joka osallistuu kiusaamiseen ja tukee kiusaajaa, vahvistaja joka ylläpitää kiusaamista esimerkiksi nauramalla ja puolustaja, joka asettuu uhrin puolelle. (Salmivalli 1998, Kirves & Stoor-Grenner 2010a 4-5. mukaan)

Harisen (2013) mukaan syyt kiusaamiseen voivat löytyä kasvatusinstituutioiden rakenteista ja toimintatavoista. Suomalainen koulutusyhteiskunta jaottelee epäonnistujat ja onnistujat omiin lokeroihinsa ja luo näin jännitteitä suhteisiin mitkä liittyvät koulunkäyntiin (Harinen & Sabour 2012, Harinen & Salme 2012, 10 mukaan). Tämä sama ilmiö voi näkyä jo päiväkodissa. Kiusaaminen voi olla syvällä kasvatusinstituutioiden rakenteissa ja sitä ylläpitävät vanhat tottumukset kehua menestyviä lapsia ja jättää huomiotta heikommat. Lokerointi heijastuu lapsiin ja hekin voivat alkaa jakaa ihmisiä paremmuusjärjestykseen. Koulu sosiaalisine ja kulttuurisine vuorovaikutussuhteineen on merkityksellinen arjen toimintaympäristö lapsen elämässä, koska siellä vietetään iso osa viikosta (Harinen & Halme 2012, 10). Myös päiväkotikäiset viettävät monta tuntia päivässä päiväkodissa. Päiväkodin ja koulun yhtäläisyyksiin kuuluvat isot lapsiryhmät ja niiden sisällä toimivat vertaissuhteet.

Aineistossamme työntekijöiden kertomuksissa tuli ilmi, että esimerkiksi televisiossa esitettävät lasten väliset kilpailuohjelmat voivat lisätä lasten välisiä jännitteitä ja ne antavat lapsille kuvan, että kilpailu paremmuudesta on hyväksyttävää. Viihdeteollisuuden luomat kilpailuohjelmat ja väkivaltapelit voivat aiheuttaa väärinymmärryksiä lasten keskuudessa. Syys-seuraussuhde jää epäselväksi

kun väkivaltapeleissä virtuaalihahmoilla on monta elämää käytössä. Oikeassa elämässä yksikin isku on liikaa. Mediakasvatuksen merkitys kasvaa, koska elämme tietoyhteiskunnassa missä tietokonepelien, television ja erilaisten virtuaalitekniikoiden osuus lasten elämänrytmin säätelijöinä lisääntyy. Mediakasvatuksella voidaan harjoittaa lasten kriittistä medialukutaitoa ja valmiuksia tarkastella mediassa esitettyjä viestejä. (Järvinen ym. 2011, 112–113.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ei mainita mediakasvatusta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on kuitenkin julkaissut varhaiskasvatussuunnitelman perusteita täydentäväksi julkaisuksi Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa -oppaan vuonna 2008, jossa suositellaan että kuntien päivähoitoyksiköt sisällyttäisivät mediakasvatuksen osaksi varhaiskasvatusta. (Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa 2008, 6.)

Varhaiskasvattajan ammattitaitoon kuuluu sensitiivisyys huomata kiusaaminen. Kaikki kiusaaminen ei ole helposti havaittavaa. Jo alle kouluikäiset lapset voivat jättää tervehtimättä toista ja kääntää hänelle selkänsä. Tällainen kiusaaminen voi jäädä aikuiselta helposti huomaamatta. Toisaalta ammatillisuuteen kuuluu myös herkkyys huomata tilanteet joihin ei tarvitse puuttua. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten pieni yksittäinen ristiriita, vaikka erimielisyys siitä kuka lapsista saa leikkiä tietyllä lelulla. Aikuisen seurattessa tilannetta lapset voivat päästä yhteisymmärrykseen selvittäessään asian kahden kesken, mikä mahdollistaa lasten vuorovaikutus- ja sovittelutaitojen opettelun.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tuodaan esille että suvaitsevaisuus sekä toisten huomioiminen on tärkeää. Kuitenkaan kiusaamista tai siihen puuttumista ei suunnitelmassa mainita. Mielestämme olisi tärkeää, että kiusaaminen otetaan huomioon jo varhaiskasvatussuunnitelmassa, jolloin kiusaamisen ennaltaehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman tekeminen olisi pakollista kaikille päiväkodeille. Yhtenäinen suunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen ja puuttumiseen toisi tasavertaisuutta varhaiskasvatukseen. Myös Kirves ja Stoor-Grenner tulivat tutkimuksessaan samaan johtopäätökseen, että suunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen ja puuttumiseen tulisi ottaa osaksi valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Osana valtakunnallista varhaiskasva-

tussuunnitelmaa ja yksiköiden omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa suunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen ja puuttumiseen tukisi kasvatuskumppanuutta. Lisäksi ne määrittelisivät tavoitteet ja keinot kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a 53.)

7.2 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta voidaan varmistua, kun tutkija kertoo miten hän on tutkimuksen toteuttanut. Tärkeää on tuoda esiin kuinka aineisto on teemoiteltu, sillä teemoittelu vaikuttaa aineiston analyysiin. Tuloksen tulkinnan luotettavuuden voi todistaa kertomalla, millä perusteella tulkinnat esitetään. Tulkintojen luotettavuutta voidaan havainnollistaa suorilla lainauksilla aineistosta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 226–228.)

Olemme kertoneet opinnäytetyömme toteutuksen menetelmät ja sen kuinka niitä käytimme. Olemme havainnollistaneet tutkimusaineiston analysoinnin analyysipolulla liitteessä 3. Lisäksi olemme käyttäneet tuloksia esiteltäessä suoria lainauksia aineistosta, jonka avulla lukija voi varmistua siitä, että tulkinnat on tehty oikein. Lisäksi olemme numeroineet haastattelut ja niistä otetut suorat lainaukset, mistä käy ilmi, että kaikkia haastatteluja on käytettyä tulkintoja tehdesä.

Luotettavuuden kannalta on tärkeää ottaa huomioon ennakkoluulot, joita tutkijoilla on ennen tutkimusta. Haastattelu menetelmänä voi aiheuttaa sen, että haastateltavat antavat sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Oletuksemme oli, että päiväkodeissa ilmenee kiusaamista ja että työntekijöillä on keinoja puuttua kiusaamiseen. Kiusaaminen on aiheena arka ja oli mahdollista, että kysymyksiin olisi saatu sosiaalisesti suotavia vastauksia, mutta haastattelemamme työntekijät kertoivat kiusaamistapauksista avoimesti.

Haastatteluaineiston luotettavuus riippuu aineiston laadusta. Haastatteluaineiston laatuun voidaan vaikuttaa tekemällä hyvä haastattelurunko, jossa mietitään

kuinka haluttuja teemoja voidaan syventää lisäkysymyksillä. Haastattelun laatua parantaa myös se, että haastattelut litteroidaan mahdollisimman pian. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 184–185.) Teimme teemahaastattelurungon niin, että saisimme sen avulla vastauksia tutkimuskysymyksiin. Lisäksi teemahaastattelurungossa on otettu huomioon teemojen syventäminen lisäkysymysten avulla. Litteroimme haastattelut samana päivänä kun ne suoritettiin, jolloin varmistimme haastattelujen laadun.

Tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää, että tietoja käsiteltäessä otetaan huomioon luottamuksellisuus ja anonymiteetti (Eskola & Suoranta 1998, 57). Haastattelimme tutkimuksessamme päiväkotien henkilökuntaa, johon olemme saaneet luvan päiväkotien johtajilta. Haastatteluun osallistuminen oli työntekijöille vapaaehtoista. Opinnäytetyössämme emme mainitse päiväkoteja nimeltä. Myös haastateltavat pysyvät anonyymeinä ja tutkimuksen tuloksissa pyrimme siihen, etteivät haastateltavat ole tunnistettavissa.

Eettisiin ongelmiin tutkimuksessa ja sen julkaisussa on hyvä perehtyä etukäteen, jotta ne voitaisiin tunnistaa ja siten myös välttää mahdollisimman hyvin (Eskola & Suoranta 1998, 60). Pyrimme opinnäytetyössämme hienovaraisesti lähestymään arkaa aihetta välttääksemme väärinymmärryksiä henkilökunnan ja meidän välillämme.

7.3 Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tekeminen parityönä oli meille sopiva ratkaisu. Koimme, että parin kanssa työskentely auttoi refleктоimaan opinnäytetyöprosessin aikana tulleita kokemuksia kun pystyimme jakamaan ne työparin kanssa. Lisäksi saimme toisiltamme myös erilaisia näkökulmia katsoa asioita ja pystyimme vertaamaan näkökulmiamme toisen näkökulmiin. Parin kanssa työskentely toi ainoaksi haasteeksi aikataulujen yhteensovittamisen.

Opinnäytetyön tekemisellä on ollut suuri merkitys ammatilliselle kasvullemme.

Olemme opinnäytetyön kirjoittamisen aikana lisänneet tietouttamme varhaiskasvatuksesta ja sen moninaisuudesta. Lisäksi opinnäytetyömme ansiosta laajensimme näkökulmaamme muun muassa lasten yhteisöllisyydestä ja yhteisön merkityksestä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta.

Opinnäytetyöprosessi syvensi ymmärrystämme tasavertaisen kohtaamisen merkityksestä, oli kyse sitten aikuisista tai lapsista. Avoin vuorovaikutus ja luottamus ovat avainasemassa toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi.

Opinnäytetyön kirjoittaminen on ollut pitkä prosessi, jossa aiheen mielenkiintoisuus on auttanut meitä jaksamaan. Koimme tärkeäksi tavoitteeksemme lisätä tietoisuutta kiusaamisesta varhaiskasvatuksessa ja välineistä puuttua ja ennaltaehkäistä sitä. Tämä tavoite auttoi meitä jaksamaan kun kohtasimme vaikeuksia tutkimuksen tekemisessä. Vaikeuksia koimme välillä aikataulujen kanssa, sillä teimme opinnäytetyömme muiden opintojen ohella. Nämä vaikeudet auttoivat meitä sietämään myös epätietoisuutta ja kehittämään paineensietokykyämme.

Huomasimme haastatteluaineistoa analysoidessamme, että olisimme voineet saada työntekijöiden määritelmiä kiusaamisen syistä paremmin, jos olisimme muotoilleet kysymykset hieman eri tavalla. Olisimme voineet esimerkiksi kysyä mistä johtuu, että lapsi joutuu kiusatuksi, tai mistä johtuu että lapsi alkaa kiusata muita. Muuten haastattelukysymykset oli muotoiltu hyvin ja niiden avoimuus toimi sillä haastateltavat kertoivat laajasti kokemuksistaan lasten välisestä kiusaamisesta päiväkodissa.

Opinnäytetyötä tehdessä tuli ilmi, kuinka kiinnostuneita työntekijät olivat aiheestamme. Huomasimme että haastatellut työntekijät kiinnittivät työssään huomiota myös kiusaamiseen, ja käyttivät ammattitaitoaan kiusaamiseen puuttumiseen päivittäin. On tärkeää, että kiusaamiseen puuttumiseen ja sen ennaltaehkäisyyn kiinnitetään huomiota jo varhaiskasvatuksessa. Kuitenkin tietoisuutta kiusaamisen ilmiöistä ja siihen puuttumisesta olisi hyvä lisätä.

7.4 Jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyömme tuloksista tuli selkeästi esiin, että kiusaamista esiintyy jo päiväkodissa ja työntekijöiltä löytyy keinoja siihen puuttumiseen. Myös vanhempien ja lasten kokemuksia ja näkemyksiä kiusaamisesta päiväkodissa ja mitä kiusaamisen ehkäisemiseksi voisi heidän mielestään tehdä, voisi tutkia. Kiva-koulu hankkeen sovittaminen varhaiskasvatukseen voisi olla mielenkiintoinen tutkimuksen aihe.

Toiminnallisena opinnäytetyönä voisi toteuttaa kiusaamisen puuttumisen ja ennaltaehkäisyn suunnitelman esimerkiksi yhdelle päiväkodille. Toiminnallisena opinnäytetyönä voisi myös viedä yhteisökasvatuksellisia toimintatapoja päiväkotiin, jossa niitä ei vielä käytetä. Myös suvaitsevaisuus- ja mediakasvatuksen hyödyntäminen varhaiskasvatuksessa olisi hyvä aihe opinnäytetyölle.

Lähteet

- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2009. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY.
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Pienten piirissä - Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Juva: PS-kustannus. 91.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Haapamäki, J. 2000. Yhteisö kasvattaa – Päivähoito oppimis- ja kasvuympäristönä. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Harinen, P. & Halme, J. 2012. Hyvä, paha koulu. Helsinki: Unigrafia Oy.
- Harinen, P. 2013. YTT. Itä-Suomen yliopisto. Haastattelu. 1.3.2013.
- Harinen, P. & Sabour, M. 2012. Race and ethnic inequalities in education: The case of Finland. (Painossa: Palgrave Macmillan).
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Höistad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Suom. Salla Korpela. Gummerus. (Alkup. Mobbing och människovärde, 2001).
- Joensuun kaupunki. 2012. Varhaiskasvatus- ja koulutuspalvelut. Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. <http://paivahoito.jns.fi/file.php?4726> 7.10.2012
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2011. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Karling, M. & Ojanen, T. & Sivén, T. & Vihunen, R. & Vilén, M. 2008. Lapsen aika. Helsinki: WSOY.
- Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kauppila, R. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Keltikangas-Järvinen L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Kempainen-Koivisto, R. & Salmio, T. (toim.). 2008. Matkalla suvaitsevaisuuteen. Kansainvälisyyskasvatuksen menetelmäopas 5-8-vuotiaiden lasten ohjaajille. Helsinki: Suomen YK-liitto r.y.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010a. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Kronqvist, E-L. & Pulkkinen, M-L. 2007. Kehityopsykologia – Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.

- Koivula, M. Yhteisöllisyyden rakentuminen päiväkodin arjessa. Teoksessa Marjanen, P. & Marttila, M. & Varsa, M. (toim.). Pienten piirissä - Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Juva: PS-kustannus. 23-43.
- Koivunen, P–L. 2009. Hyvä Päivähoito - Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laine, K. & Neitola, M. (toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Laki lasten päivähoitosta 1973. 19.1.1973/36, 2a §. Finlex – Valtion säädöstietopankki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036#a25.3.1983-304> 7.10.2012.
- Lyytinen, H. & Himberg, L. 1996. Psykologia 4. Porvoo: WSOY.
- Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa. 2008. Stakes ja Opetusministeriön Mediamuffinssi hanke. Iisalmi: Painotalo Seiska Oy.
- Nummenmaa, A. R. 2001. Tulkinnallinen lähestymistapa varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja teorianmuodostuksessa. Teoksessa Karila, K. (toim.). Kinos, J. (toim.) & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-Kustannus. 26.
- Pörhölä, M. 2008. Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Teoksessa Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.) Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Hakapaino Oy. 94-95.
- Salmela-Aro, K. & Nurmi, J–E. (toim.). 2002. Mikä meitä liikuttaa? Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Keuruu: PS-kustannus.
- Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Salmivalli, C. 2010. Teoksessa Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Salmivalli, C. 1998. Teoksessa Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010a. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Tigerstedt-Tähtelä, E. 2008. Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. Teoksessa Kempainen-Koivisto, R. & Salmio, T. (toim.). Matkalla suvaitsevaisuuteen. Kansainvälisyyskasvatuksen menetelmäopas 5-8-vuotiaiden lasten ohjaajille. Helsinki: Suomen YK-liitto r.y. 9.
- Tiusanen, E. 2008. Päivittäiset toiminnot päivähoitossa. Teoksessa Helenius, A. (toim.) & Korhonen, R. (toim.). Pedagogiikan palikat Johdatus varhaiskasvatukseen ja- kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy. 79.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uusitalo, I. 2000. Yhteisö kasvattaa – Päivähoito oppimis- ja kasvuympäristönä. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes oppaita 56. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066> 11.3.2013.
- YK-liitto. 2013a. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin> 13.3.2013
- YK-liitto. 2013b. Lapsen oikeuksien sopimus. http://www.ykliitto.fi/files/Lasten_oik_sopimus.pdf 13.3.2013.

Toimeksiantosopimus

POHJOIS-KARJALAN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Toimeksiantaja

Organisaation nimi:	Joensuun kaupunki, varhaiskasvatus- ja koulutusstoimi
Toimeksiantajan edustaja:	Anu-Helena Turtainen
Osoite:	Niskakatu 1, 4 krs 80100 Joensuu
Puhelinnumero:	050-3565480
Sähköposti:	anu-helena.turtainen@jns.fi

Opiskelijan/opiskelijoiden tiedot

Koulutusohjelma:	Sosiaalialan ko.
Opiskelijanumero(t) ja nimi(et):	1001249 Johanna Ojala, 0701661 Helena Aatamila
Puhelinnumero:	()
Sähköposti:	johanna.ojala@edu.pkamk.fi, helena.aatamila@edu.pkamk.fi

Toimeksiantajan sitoumukset

Opiskelijan sitoumukset

Opiskelijat laativat toimeksiantona laadullisen tutkimuksen toimeksiantajan käynnön.

Opinnäytetyön ohjaus PKAMK:ssa

Ohjaaja(t):	Mia Pasanen Päivi Putkun
-------------	-----------------------------

Opinnäytetyön julkisuus

Opinnäytetyö on julkinen asiakirja ja se voidaan julkaista Theseus-verkkokirjastossa.

Allekirjoitukset

Päiväys	Opiskelijan allekirjoitus ja nimenselvennys
12.11.2012	Johanna Ojala Helena Aatamila
Päiväys	Toimeksiantajan edustajan allekirjoitus ja nimenselvennys
20.11.2012	Anu-Helena Turtainen

Teemahaastattelurunko

Taustatiedot:

Taustatiedot (ikä, sukupuoli, koulutus & tehtävänimike)
Kuinka pitkään olette olleet nykyisessä tehtävässä?
Oletteko aiemmin työskennelleet jossain toisessa päiväkodissa? Kuinka pitkään?

Kiusaamisen määrittäminen ja tunnistaminen:

Mikä teidän mielestänne on kiusaamista?
Näettekö päiväkodissa lasten välisessä kiusaamisessa joitakin erityispiirteitä (verrattuna esimerkiksi koulumaailmaan)?
Tunnistetaanko kiusaaminen vai jääkö se huomaamatta?
Miten helppoa kiusaamisen tunnistaminen on?
Mistä kiusaaminen teidän mielestänne johtuu?

Kiusaamisen ilmeneminen:

Ilmeneekö kiusaamista päiväkodissa, jossa tällä hetkellä työskentelette?
Millaisia kiusaamisen muotoja päiväkodissa ilmenee?
Miten kiusaamista havainnoidaan?
Kuinka usein kiusaamista ilmenee?
Onko kiusaamisessa eroja tyttöjen ja poikien välillä?
Miten kiusaaminen on muuttunut vuosien aikana?

Keinot kiusaamisen puuttumiseen:

Millaisia keinoja teillä on kiusaamiseen puuttumiseen?
Miten keinot toimivat käytännössä?
Ovatko keinot kiusaamisen puuttumiseen riittäviä?
Miten yhtenäisiä päiväkodin henkilökunnan keinot puuttua kiusaamistilanteisiin ovat?
Puututaanko kaikkiin lasten välisiin riitatilanteisiin?
Miten päiväkodin muut päiväkodin työntekijät ovat puuttuneet lasten väliseen kiusaamiseen päiväkodissa?

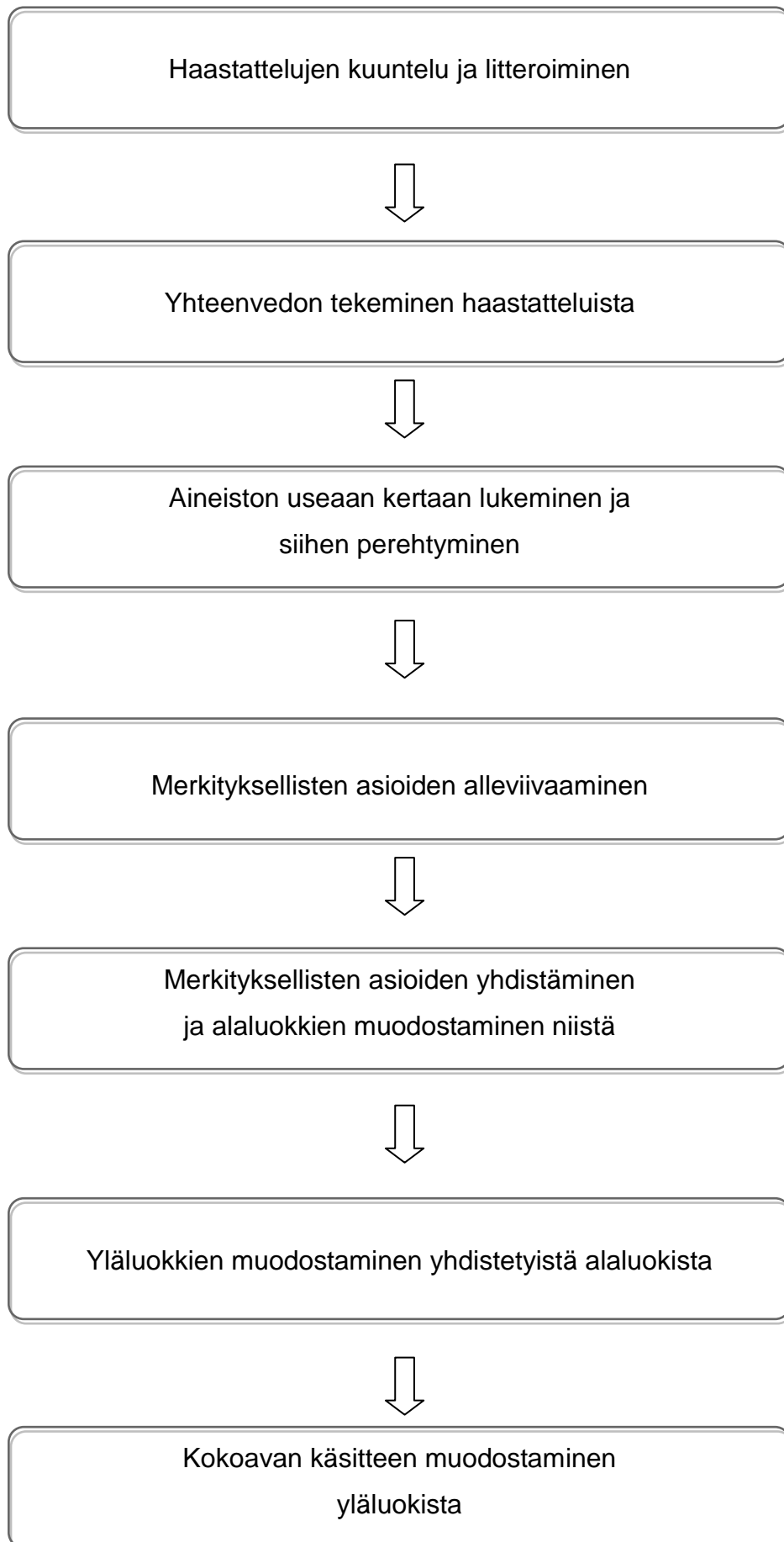
Keinot kiusaamisen ennaltaehkäisyyn:

Millaisia keinoja teillä on kiusaamisen ennaltaehkäisyyn?
Miten keinot toimivat käytännössä?
Ovatko keinot kiusaamisen ennaltaehkäisyyn riittävät?

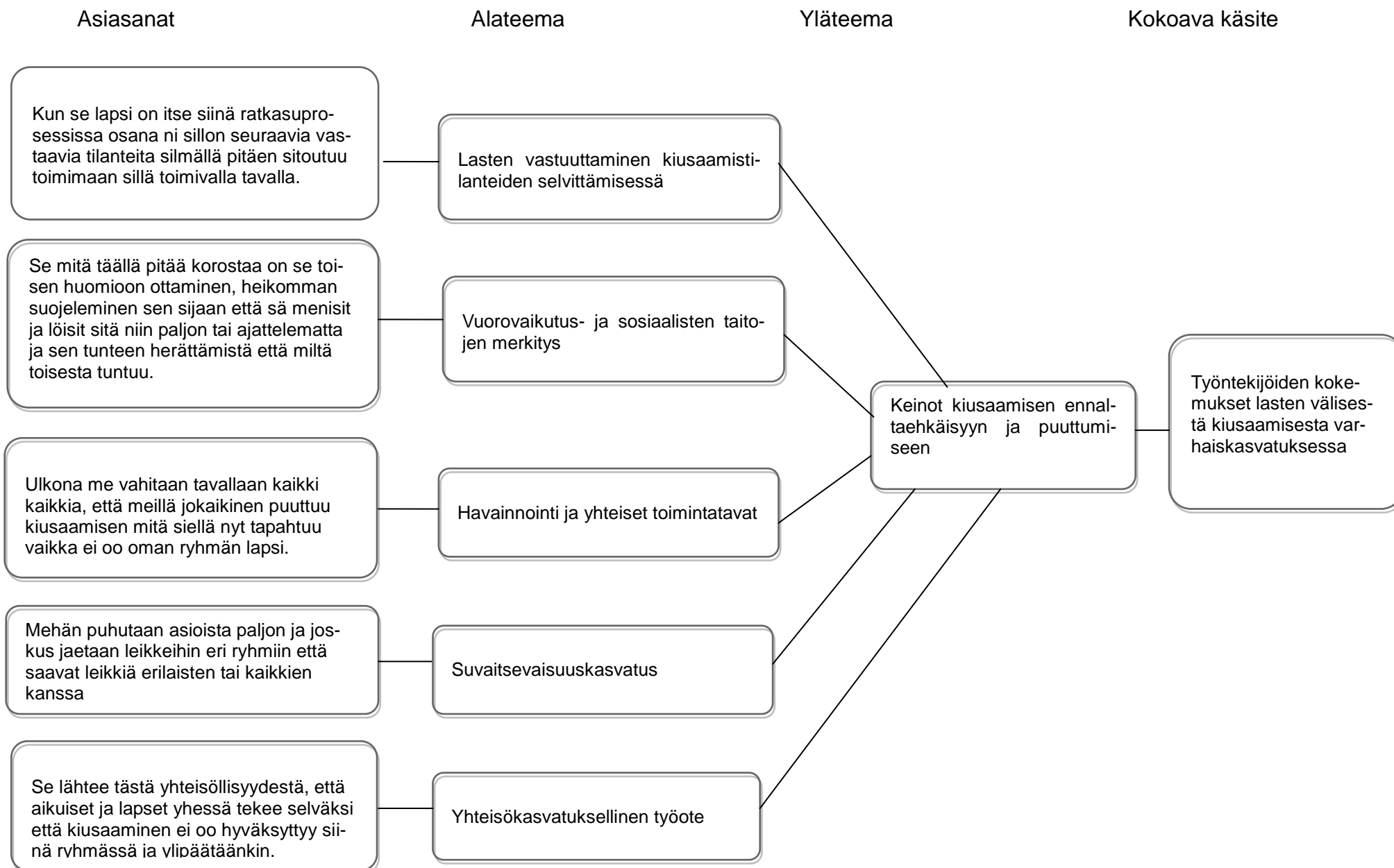
Kiva koulu-hanke:

Oletteko kuulleet Kiva koulu-hankkeesta?
Voisiko mielestänne Kiva koulu-hankkeen tapaista projektia sovittaa varhaiskasvatukseen?

Analyysipolku

Teemoittelu

Teemoittelu

